

*Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky*

Specifika trávení volného času studentů s autismem a místo rodiny v něm

Bakalářská práce

Autor: Hana Bučková, DiS.
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii
Vedoucí práce: PaedDr. Monika Žumárová, Ph.D.

Hradec Králové
2015

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

Pedagogická fakulta
Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Hana Bučková**
Osobní číslo: **P121458**
Studijní program: **B7505 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii**
Název tématu: **Specifika trávení volného času studentů s autismem a místo rodiny
v něm**
Zadávací katedra: **Katedra sociální pedagogiky**

Zásady pro vypracování:

Cílem práce je zjistit, jak studenti s autismem tráví volný čas, jaké mají možnosti a nabídky v trávení volného času a jak se na ovlivňování jejich volného času podílí rodina. Teoretická část práce je zaměřena na problematiku autismu, volného času, specifika volného času studentů s autismem a místa rodiny v oblasti výběru a trávení volného času. Empirické šetření bude realizováno prostřednictvím studia dostupných odborných podkladů, rozhovorů se studenty, rodiči a pracovníky školy.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Seznam odborné literatury:

Vedoucí bakalářské práce:

PaedDr. Monika Žumárová, Ph.D.

Katedra sociální pedagogiky

Oponent bakalářské práce:

Mgr. Jan Sýkora

Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce:

7. ledna 2014

Datum odevzdání bakalářské práce:

19. března 2015

L. S.

doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.
děkan

Mgr. Iva Junová, Ph.D.
vedoucí katedry

dne 18. 3. 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Praze
18. března 2015

.....
Hana Bučková

Poděkování

Děkuji PaedDr. Monice Žumárové, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, za všechny návrhy a připomínky, které mi v průběhu psaní práce poskytla. Dále děkuji všem respondentům, kteří mi poskytli rozhovory využitě v empirické části práce.

Anotace

BUČKOVÁ, Hana. *Specifika trávení volného času studentů s autismem a místo rodiny v něm*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015, 54 s. Bakalářská práce.

Práce pojednává o tématice autismu a možnostech trávení volného času mladých lidí s autismem v regionu města Prahy. Zabývá se také rolí rodiny při trávení volného času mladých lidí s autismem.

V teoretické části jsou shrnuty základní informace o poruchách autistického spektra, jejich klasifikace, etiologie, prevalence, heredita a možnosti diagnostiky. Druhá kapitola vymezuje volný čas, jeho základní funkce, způsoby trávení volného času, rodinu a její funkce při trávení volného času, specifika trávení volného času mladých lidí a mladých lidí s autismem a možnosti trávení volného času v regionu hlavního města Prahy s důrazem na organizace poskytující volnočasové aktivity pro mladé lidi s autismem.

V empirické části jsou zjišťovány možnosti a spokojenost s trávením volného času mladých lidí s autismem, a to prostřednictvím kvalitativní výzkumné techniky rozhovoru se třemi skupinami respondentů, a to se studenty, jejich rodiči (matkami) a pedagogy. šetření bylo zaměřeno na zjištění, jak studenti s autismem tráví volný čas, jakým způsobem se podílí rodina na trávení a plánování jejich volného času a jaké mají možnosti a nabídky volnočasových aktivit, které nabízejí pražské organizace věnující se klientům s postižením.

Klíčová slova: autismus, mladí lidé, studenti, volný čas, rodina

Annotation

BUČKOVÁ, Hana. *On specifics of spending leisure time by students with autism and the role of their families*. Hradec Králové : Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2015, 54 pp. Bachelor Thesis.

This bachelor degree project deals with the topic of autism and leisure time opportunities for young people with autism in the region of Prague. The role of the family in leisure time activities of young people with autism is discussed as well.

This study consists of theoretical and practical part. In the theoretical, part basic information about autism spectrum disorders, their classification, etiology, prevalence, heredity and diagnostic options are discussed. In the second chapter the following topics are discussed and summarized: leisure time, basic functions of leisure time activities, family and its function in leisure time, the specifics of leisure time for young people and young people with autism. Further, the offer of leisure time opportunities in the Prague region is surveyed with the emphasis on organizations providing leisure time activities for young people diagnosed with autism.

Finally, in the empirical part, a qualitative research interview technique is carried out to collect and evaluate the following information: the knowledge of the leisure time activities of the students together with their personal opinion, the role of the family in leisure time of students and the offer of Prague organisations which are specialized on working with handicapped people. The data are gathered from students of a practical school, their parents and teachers which results in different and interesting points of view.

Keywords: autism, young people, students, leisure time, family

Obsah

ÚVOD.....	9
1 PORUCHY AUTISTICKÉHO SPEKTRA.....	11
1.1 Autismus a poruchy autistického spektra.....	11
1.2 Klasifikace PAS.....	12
1.3 Etiologie a výskyt PAS.....	14
1.4 Diagnostika PAS.....	15
2 VOLNÝ ČAS.....	18
2.1 Vymezení pojmu volný čas a jeho funkce.....	18
2.2 Způsoby trávení volného času a volnočasové aktivity.....	20
2.3 Volný čas mladých lidí	21
2.4 Volný čas mladých lidí s autismem.....	23
2.5 Role rodiny ve volném čase mladých lidí s autismem.....	25
2.6 Možnosti využití volného času mladých lidí s autismem v regionu města Prahy.....	28
2.6.1 Stručná charakteristika a specifika vybrané lokality vzhledem k volnému času....	29
2.6.2 Organizace nabízející volnočasové aktivity pro mladé lidi s autismem.....	30
3 VÝZKUMNÁ ČÁST.....	34
3.1 Výzkumné otázky a cíle výzkumu.....	34
3.2 Metody výzkumného šetření.....	36
3.3 Charakteristika respondentů.....	37
3.4 Analýza výsledků.....	39
ZÁVĚR.....	47
POUŽITÉ PRAMENY.....	50
DALŠÍ OBDORNÉ ZDROJE.....	53
SEZNAM PŘÍLOH.....	54

ÚVOD

Tématika autismu je ve společnosti stále více diskutovaná. Důvodem je fakt, že počet lidí s touto diagnózou přibývá, a to zejména proto, že se stále zlepšují diagnostické techniky a rozšířila se kritéria diagnózy. S růstem počtu lidí s diagnostikovaným autismem roste samozřejmě poptávka i nabídka vzdělávacích, poradenských, volnočasových a dalších služeb pro tuto cílovou skupinu. Volný čas je důležitou součástí života každého člověka a trávení volného času lidí s autismem je, vzhledem k povaze jejich postižení, velmi specifické. V posledních letech již není tato problematika okrajová a vznikla celá řada organizací a aktivit, které se přímo orientují na volný čas lidí s autismem. Vhodná volnočasová aktivita může pomoci v jejich komplexním rozvoji, což platí zejména u dětí a mladých lidí s touto diagnózou.

O autismu a volném čase bylo napsáno mnoho odborných publikací. Autismu se věnují například zahraniční autoři Gillberg, Peeters, Richman, Volkmar, aj. Z českých autorů jsou to především Thorová, Čadilová, Jelínková, Říhová, Hrdlička, Komárek, Vocilka a další. Problematiku volného času osob s autismem řeší řada bakalářských a diplomových prací, zejména studentů z oborů speciální a sociální pedagogiky. Odborných publikací zaměřených na oblast volného času lidí s autismem však mnoho není. Volným časem lidí s autismem se ve svých závěrečných pracích věnují např. Kouřil, Šrubařová, Zemanová, Hubálková, aj.

Téma práce jsem zvolila proto, že mě život lidí s autismem zajímá a jejich vnitřní svět mě fascinuje. Při své práci v praktické škole jsem měla možnost pracovat s několika mladými lidmi s autismem a zaujalo mě, jak velkou hodnotu pro ně představuje jejich volný čas a aktivity, kterým se věnují. Často šlo o aktivity, kterými byli nadšeni, které v nich probouzely radost, uklidňovaly je a rozvíjely. Někdy šlo o aktivity zcela běžné, jindy to byly záliby zvláštní a specifické.

Cílem práce je charakterizovat autismus jako specifickou poruchu, jejíž projevy se odrážejí mimo jiné i ve způsobu trávení volného času a následným výzkumným šetřením zjistit, jak studenti s autismem tráví volný čas, jaké mají možnosti a nabídky v trávení volného času a jak se na ovlivňování jejich volného času podílí rodina. Práce zachycuje možnosti trávení volného času mladých lidí s autismem a vymezuje místo, které zde zastává rodina. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část práce je postavena na analýze dostupných odborných pramenů a zaměřuje se především na vymezení poruch autistického spektra, klasifikaci, etiologii a výskyt této poruchy v populaci. Dále je v této části věnována pozornost tématu volného času a volnočasových aktivit, zejména v souvislosti se studenty s autismem. Posledním tématem teoretické části jsou možnosti využití volného času mladých lidí s autismem v regionu hlavního města Prahy. Empirická část práce si klade za cíl zjistit, jakým způsobem tráví volný čas studenti s autismem a jakou roli při plánování a trávení volného času hraje rodina. Informace byly získány prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s relativně malým množstvím respondentů, ale se zaměřením na vzájemné vazby a získání detailnějších a podrobnějších informací o tématu. Výsledky výzkumného šetření nebudou s ohledem na malé množství respondentů zobecnitelné, ale vzhledem k přímé interakci při šetření a zvolené metodě sběru dat, by výsledky šetření měly být určitou osobní výpovědí o zkoumaném tématu.

Práce může být přínosná pro všechny, kteří se zajímají o problematiku trávení volného času mladých lidí s autismem z řad odborníků i laické veřejnosti. Dále může podat zajímavé informace lidem, kteří trpí touto poruchou a jejich rodičům, kteří se mohou např. inspirovat při výběru volnočasových aktivit a nebo jim práce může pomoci zorientovat se v současné nabídce volnočasových aktivit v Praze. Práce může být také využita i jako výchozí podklad k další výzkumné činnosti na toto téma.

1 PORUCHY AUTISTICKÉHO SPEKTRA

1.1 Autismus a poruchy autistického spektra

Autismus zahrnuje označení pro skupinu neurovývojových onemocnění. V současné době se používá spíše termín poruchy autistického spektra (PAS). Jedná se o jednu z nejzávažnějších vrozených poruch neurobiologického charakteru. Lidé s autismem se liší od lidí bez postižení v chápání a prožívání, což se odráží v jejich životech, zejména v oblasti sociálních vztahů, komunikace a představitosti. Termín autismus poprvé použil v roce 1911 švýcarský psychiatr Eugen Bleuler. Autismus tehdy popsal jako stav stažení se do sebe a tendenci k sociální izolaci. Hluběji byl autismus poprvé popsán v roce 1943 americkým psychiatrem Leo Kannerem, který sledoval skupinu lidí, kteří vykazovali známky této poruchy (Vágnerová, 2012, s. 317).

Podle Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN- 10) je autismus označen kódem F84.0 a je řazen do skupiny pervazivních vývojových poruch. Do kategorie F84 patří také Aspergerův syndrom, dětská dezintegrační porucha, poruchy příbuzné autismu a poruchy s autistickými rysy (Gillberg a Peeters, 1998, s. 38). Slovo pervazivní znamená všepřonikající, všeprostupující. Pervazivní vývojová porucha tedy zasahuje všechny oblasti psychiky a sociální situace. Pervazivní vývojové poruchy jsou charakterizované obtížemi v adaptaci na společnost v důsledku kvalitativních abnormalit osobnosti a psychosociální úrovně. Sem patří abnormality motorické, emocionální, kognitivní, volní a řečové. Charakteristický je stereotypní, omezený a opakující se soubor činností a zájmů (Čadilová a kol., 2007, s. 12).

Pedagogický slovník (Průcha a kol., 2003, s. 22) popisuje autismus jako vývojovou poruchu, která se projevuje neschopností jedince komunikovat a navazovat kontakty s okolím. Jedinec s autismem má problém s vyjádřením svých potřeb a přání a zároveň nechápe, proč mu ostatní lidé nerozumí. Podle pedagogického slovníku se jedinec s autismem projevuje jako extrémně osamělá bytost, která je uzavřená ve svém vlastním světě. Charakteristické jsou také stereotypy v různých oblastech, jako například v řeči, v motorice a v chování.

U poruch autistického spektra existuje základní diagnostická triáda problémových oblastí vývoje. Jedná se o oblast sociální interakce, komunikace a představitosti. V oblasti sociální interakce má jedinec s poruchou autistického spektra problém v navazování kontaktů s lidmi, často ho jiní lidé nezajímají, tráví čas raději sám, chybí sdílená pozornost. Nevyhledává

vrstevníky, často neprojevuje své city ani k blízkým osobám. Deficit v oblasti komunikace se projevuje tím, že jedinec nereaguje na své jméno, mluví sám o sobě ve třetí osobě, neumí vyjádřit své přání a potřeby, má opožděný vývoj řeči, řeč je stereotypní a monotematická. V oblasti představivosti je jedinec nápadně zaměřen na určitou činnost nebo činnosti, které rutinně a pravidelně vykonává. Stereotyp se objevuje i v pohybech a gestech. V případě narušení rutinní činnosti reaguje jedinec negativně, změny pro něj nejsou příjemné.

Všechny výše zmíněné charakteristiky se v zásadě shodují. Primární je vždy odlišné vnímání okolního prostředí a druhých lidí, zvláštnosti v komunikaci a v jednání. Projevy mohou být ovšem různé a často se mohou vymykat všem odborným popisům, protože se zde odráží individualita jedince ovlivněná řadou faktorů, jako je výchova, hloubka postižení, komunikační dovednosti, atd. Člověk s autismem nemusí být osamělý, jak je uvedeno pedagogickém slovníku. Lidé s autismem jsou často velmi družní a otevření. Dalším společným znakem, který se objevuje v uvedených definicích je sklon ke stereotypnímu chování. I tento aspekt je dle mého názoru značně individuální a u některých lidí s poruchou autistického spektra nemusí být ani zřejmý. Je tedy velmi důležité vnímat definice a charakteristiky PAS jako orientační vodítka, která ovšem nemají stoprocentní platnost a nedají se aplikovat vždy a všude.

Autismus v této práci je tedy chápán jako neurovývojová porucha, která ovlivňuje chování a prožívání jedince a se kterou je nutné specificky pracovat.

1.2 Klasifikace PAS

Ke klasifikaci PAS se nejčastěji využívá výčet dle Mezinárodní statistické klasifikace nemocí (MKN-10). Do kategorie pervazivních vývojových poruch jsou zde řazeny dětský autismus, atypický autismus, Rettův syndrom, Aspergerův syndrom, jiné pervazivní vývojové poruchy a pervazivní vývojová porucha nespecifikovaná. Nejčastěji bývá diagnostikován dětský autismus, atypický autismus a Aspergerův syndrom.

- Dětský autismus může být diagnostikován, když se problémy projeví v každé části základní diagnostické triády. Kromě poruch v klíčových oblastech komunikace, sociální interakce a představivosti se mohou, ale nemusí, objevit další poruchy, které se navenek projevují neobvyklým a odlišným chováním.
- Atypický autismus je zastřešující kategorií pro jedince, kteří splňují kritéria pro

diagnózu dětského autismu jen částečně. U dítěte s touto diagnózou se objevuje řada specifických behaviorálních, sociálních a emocionálních symptomů, které se shodují s potížemi, které jsou charakteristické pro autismus. Mezi typické znaky atypického autismu patří vysoká citlivost až přecitlivělost na specifické vnější projevy a problémy při navazování vztahů s vrstevníky. Sociální dovednosti jsou však méně narušeny než u osob s klasickým autismem.

- Aspergerův syndrom je porucha autistického spektra, která se vyznačuje problémy v komunikaci a sociálním chování, které jsou v rozporu s dobrými řečovými schopnostmi a intelektem. U lidí s Aspergerovým syndromem jsou výrazné problémy při navazování přiměřených vztahů s lidmi, špatné reakce na změny, nestandardní zájmy, stereotypní a rituální chování. Potíže se objevují v chápání neverbální komunikace. Problémy se mohou objevit i v oblasti motoriky (grafomotoriky), abstrakce, logiky, orientace a sebeobsluhy. Intelekt u lidí s Aspergerovým syndromem může být podprůměrný, průměrný, ale i nadprůměrný.
- Dětská dezintegrační porucha se začíná projevovat nejčastěji mezi třetím a čtvrtým rokem života dítěte. Minimálně do dvou let věku probíhá vývoj dítěte zcela normálně. Mezi třetím a čtvrtým rokem u dítěte dojde k výraznému regresi, nástupu autistického chování a mentální retardace. Dítě ztrácí dříve získané sociální dovednosti, komunikační dovednosti, snižuje se úroveň motorická i sebeobslužná. Často se k projevům přidává i emoční labilita, agresivita, hyperaktivita, poruchy spánku, úzkostnost či abnormální reakce na sluchové podněty. Opětné zlepšování nastat může, ale nemusí (Thorová, 2008, s. 25).
- Rettův syndrom je postižení neurologického původu, které se objevuje výhradně u dívek. Jde o pervazivní poruchu, která má dopad na somatické, motorické i psychické funkce. Příčinou Rettova syndromu je mutace genu na raménku chromozomu X a lze jej diagnostikovat na základě genetického vyšetření. Psychomotorický vývoj probíhá prvních šest měsíců v normě, poté následuje regres nebo stagnace ve vývoji, dítě ztrácí schopnost mluvy a pohybu rukou. Mezi typické projevy Rettova syndromu patří stereotypní pohyby horních končetin (kroucení, jakoby mytí rukou), sociální dovednosti jsou omezeny, objevuje se různá míra autistického chování, jehož projevy jsou spíše atypické. Mentální věk jedince s Rettovým syndromem dosahuje zhruba jeden až tři roky.

Diagnóza a konkrétní znaky daného postižení jsou důležitým aspektem při práci s jedincem. I v oblasti trávení volného času je stěžejní znalost specifík postižení jedince pro práci s ním. Rodina by měla být informována o druhu postižení svého dítěte, aby lépe porozuměla jeho chování a potřebám a mohla tak volit vhodné prostředky k jeho rozvoji. Seznámení se s diagnózou je důležité i pro další osoby, které jsou s postiženým člověkem v kontaktu, zejména ve škole, případně v zaměstnání. Možnosti a limity jedince, jeho vlastnosti a dovednosti by se měly zohlednit samozřejmě také při vybírání volnočasové aktivity.

1.3 Etiologie a výskyt PAS

Když poprvé Leo Kanner v roce 1943 definoval autismus, domníval se, že jeho příčina tkví ve výchově a přístupu rodiny k dítěti. Nedostatečná citová vazba jako příčina poruch autistického spektra však byla vyvrácena a nyní se hovoří o vrozené poruše. Autismus je neurologická porucha s neurobiologickým původem v mozkových abnormalitách různých příčin, která se projevuje v prožívání a chování (Gillberg, Peeters, 1998, s. 51). Teoreticky jsou nejvíce zvažovány dysfunkce v oblasti limbického systému, mozečku, hipokampu a kůry mozkové. Potíže osob s autismem vznikají při přijímání informací (vnímání) a při jejich zpracování (emoce a myšlení). Předpokládá se, že různorodé projevy jsou způsobeny variabilitou příčin.

V souvislosti s příčinami vzniku autismu uvádí Vágnerová (2012, s. 318-319) čtyři hlavní faktory:

- Genetická podmíněnost byla opakovaně při výzkumu vzniku autismu potvrzena. Rodiče dětí s autismem měli některé vlastnosti, které odpovídají základním příznakům autismu, jako například potíže při navazování vztahů s lidmi, problémy v komunikaci, tendence k úzkostem či sociální izolaci.
- Exogenní, prenatálně působící faktory jako je například intrauterinní infekce, mohou přispívat ke vzniku autismu a nelze vyloučit, že mohou být i jeho přímou příčinou.
- Biologické faktory, tedy funkční nebo morfologické změny mozku, nebyly jako příčina PAS zatím zcela podloženy, protože existují odchylky u nálezů jednotlivých dětí s autismem.
- Vnější sociální faktory (zejména vliv rodiny), uvádí jako příčinu vzniku autismu např. Kanner. Vágnerová tento faktor ovšem odmítá jako přímou příčinu vzniku poruchy.

Klenerová (2008, s. 2) uvádí, že v současnosti existuje minimálně dvacet teorií, které se pokoušejí vysvětlit příčinu autismu. Přesná etiologie není ovšem dodnes prokázána. Mezi další zkoumané příčiny vzniku autismu patří například virová teorie, vliv vakcinace, vliv oxytocinu a vasopresinu na některé mozkové struktury, vliv kouře a látek znečišťujících prostředí, atd. Současná odborná veřejnost plně akceptuje, že poruchy autistického spektra se vyskytují mnohem častěji, než se dříve myslelo. Děti s diagnostikovanou poruchou autistického spektra přibývá zejména proto, že se zlepšila diagnostika poruchy a také se rozšířila kritéria diagnózy.

Autismus se objevuje až u 15 dětí z 1 000 (Richman, 2006, s. 7). Thorová (2008, s. 43) uvádí, že na 100 až 200 dětí připadá 1 dítě s poruchou autistického spektra. Dále rozděluje výskyt dle jednotlivých typů poruch autistického spektra. Dětský autismus se vyskytuje u 1 z 1 000 narozených dětí, Aspergerův syndrom se vyskytuje u 10 - 26 jedinců na 10 000 obyvatel, Rettův syndrom postihne 1 z 22 800 obyvatel.

Statistiky uvádějí, že autismus se objevuje více u chlapců než u dívek. Podle Richmana (2006, s. 7) je to v poměru 3:1. Statistická převaha chlapců s touto diagnózou je zřejmě způsobena tím, že část dívek a žen byla chybně nebo vůbec diagnostikovaná. Ženy a dívky s autismem mají oproti chlapcům a mužům s autismem větší schopnost navazovat sociální vztahy, lepší komunikační schopnosti a vyvinutější řeč. Proto jsou některé tyto případy diagnostikovány ne jako autismus, ale jako sociální deficit s poruchami učení či atypická varianta selektivního mutismu. Proto je zřejmě skutečný počet dívek a žen s autismem mnohem vyšší než dle statistik (Gillberg a Peeters, 1998, s. 50).

Autismus se vykytuje na celém světě nezávisle na národnosti, rase, sociálním postavení a zeměpisné poloze. V České republice žije v současné době kolem 20 000 lidí s diagnostikovanou pervazivní vývojovou poruchou a autismem. Každý rok se v České republice rodí kolem 500 - 1 000 dětí s PAS (Thorová, 2008, s. 42 - 43).

1.4 Diagnostika PAS

Diagnostikou se rozumí činnost, která směřuje ke zjištění diagnózy, projevů a příznaků určité choroby s cílem odhalit její příčiny, způsob léčby a prognózu (Hartl, Hartlová, 2006, s. 111). Diagnózu provádí odborníci, ke kterým zpravidla přicházejí rodiče, kteří mají podezření na poruchu autistického spektra u svého dítěte. Některé příznaky autismu mohou být totiž

patrné hned po narození a v raném věku dítěte. Projevují se např. tím, že dítě odmítá kojení, nevyhledává oční kontakt, málo se směje a je mu nepříjemný tělesný kontakt (Novotná, 1998, s. 17). Hrdlička (Hrdlička, Komárek, 2004, s. 36) k tomuto výčtu přidává i opožděný vývoj řeči mezi prvním a druhým rokem života dítěte a nezájem dítěte o kontakt s okolím. V pozdějším věku lze vnímat další varovné signály, jako je nezájem o hru, hraní si zvláštním způsobem, fixace na určité předměty při hře i mimo ní, apod. Stejně jako Hrdlička, tak i Thorová (Thorová, 2008, s. 31) upozorňuje na možnosti opožděného vývoje řeči či neporozumění řeči. Přidává také problémové znaky v emoční oblasti, jako např. nepřiměřené emoční reakce na určité věci, osoby nebo situace. Kromě očního kontaktu se může vyskytnout nedostatečnost v dalších neverbálních projevech, zejm. v gestice a mimice.

V současnosti neexistuje test biologického charakteru, který by prokázal autismus. K diagnostice se používají diagnostické techniky, které slouží k určení klinické diagnózy a dále screeningové metody. Používané screeningové metody slouží k mapování a výzkumu chování jedince s podezřením na poruchu autistického spektra. Screeningových dotazníků, které se snaží o detekci autismu, existuje v současné době ve světě celá řada. Mezi ty hlavní patří metoda ADI-R (Autism Diagnostic Interview-Revised, tj. Rozhovor pro diagnostiku autismu - přepracovaná verze), ADOS (Autism Diagnostic Observation Schedule, tj. Pozorovací schéma pro diagnostiku autismu), PEP (Psychoeducational Profile, tj. Psychoedukační profil) a AAPEP (Adolescent and Adult Psychoeducational Profile, tj. Psychoedukační profil pro dospívající a dospělé). V ČR se nejčastěji používá škála CARS (Childhood Autism Rating Scale, tj. Škála dětského autistického chování) a česká depistážní technika DACH (Dětské autistické chování) (Thorová, 2006, s. 263 - 273).

Diagnostiku provádí psycholog nebo psychiatr. Velmi důležitá pro správnou diagnostiku je praktická klinická zkušenost. Mezi další odborníky, kteří mohou vyslovit podezření na poruchu autistického spektra, patří pediatři, učitelé, neurologové, logopedi a pracovníci speciálně pedagogických center a pedagogicko-psychologických poradén. Stěžejní diagnostickou metodou je objektivní pozorování a standardní systematické psychologické vyšetření. Při vyšetření se využívají zejména metody pozorování a rozhovoru. Důležitá je také zdravotní a rodinná anamnéza. Vyšetření u dětí probíhá formou hry. Provádí se většinou před třetím rokem věku, případně ve chvíli, kdy se objeví podezření na možnou existenci poruchy. Jelínková (2001, s. 38) zdůrazňuje důležitost přímého kontaktu s dítětem a jeho pozorování

při určování diagnózy a také rozhovor s rodiči dítěte, kteří mohou poskytnout řadu informací, které pomáhají při určování diagnózy.

Thorová (2006, s. 263) uvádí tři fáze ideálního diagnostického modelu:

- V první fázi se objevuje podezření na poruchu. Rodiče jsou znepokojeni vývojem dítěte a obrací se s problémem nejčastěji na pediatra. Ten, podle symptomatiky nebo pomocí dotazníku vysloví podezření na poruchu autistického spektra a pošle dítě k vyšetření na specializované pracoviště.
- Ve druhé fázi, která je nazývána diagnostickou, dítě absolvuje u odborníků různá vyšetření (screeningové testy, genetické vyšetření, neurologické vyšetření, atd) a je určena diagnóza.
- Ve chvíli, kdy je již diagnóza známa, nastává postdiagnostická fáze, ve které by se měli rodiče zorientovat v problematice PAS a vyhledávat možnosti péče a práce se svým potomkem.

Včasná diagnostika a zahájení rané intervence jsou důležitými součástmi účinné pomoci. Díky správné a včasné diagnostice je možné započít intenzivní ranou terapii, která zvyšuje šanci na úspěšnou integraci do běžného života.

Lidé s PAS jsou odlišní. Jejich chápání a vnímání světa a každodenních jevů je často pro ostatní těžko pochopitelné. K lepšímu porozumění osobám s touto poruchou je zapotřebí orientovat se v základních teoretických i praktických poznatcích z oblasti poruch autistického spektra.

V další kapitole, která se věnuje volnému času a také roli rodiny ve volném čase mladých lidí s autismem, je zřejmé, jak je informovanost o této problematice důležitá. Při volnočasových aktivitách je zapotřebí brát v potaz specifika a omezení, která z PAS vyplývají.

2 VOLNÝ ČAS

2.1 Vymezení pojmu volný čas a jeho funkce

Volný čas je součástí lidského života a plní v něm řadu důležitých funkcí. Je to čas, ve kterém člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, které vyplývají z jeho sociálních rolí (Hofbauer, 2004, s. 13). Volný čas je prostorem pro odpočinek i aktivitu a existuje řada možností, jak jej lze využít. Může být prostředkem osobnostního, sociálního i kulturního rozvoje, časem, kdy člověk prožívá radost a uvolnění.

Tématikou volného času se zabývá řada odborníků působících na poli pedagogickém, sociologickém i psychologickém. Mezi přední české autory patří například Pávková, Němec, Knotová, Hájek, Hofbauer, Kaplánek, Vážanský, Žumárová a Prokešová. Volný čas má také souvislost dalšími vědními obory, jako jsou ekonomie, politika, historie, sociologie, psychologie, medicína, aj.

Existuje mnoho rozličných definic pojmu volný čas. V jeho rozmanitém pojetí lze nalézt dva základní směry. Negativní pojetí volného času je prvním směrem, který je charakteristický tím, že volný čas je zde popisován jako doba, která vznikne odečtením doby práce, studia, domácích povinností a uspokojení základních biologických potřeb. U pozitivního pojetí je volný čas vymezen jako doba, v níž se člověk může nezávisle na jakýchkoli povinnostech výhradně a svobodně realizovat (Vážanský, 1994, s. 11). V této době vykonává činnosti, které mu přinášejí pocit uvolnění a uspokojení. Hofbauer (2004, s. 13) zase charakterizuje volný čas jako dobu, ve které člověk nevykonává činnost pod tlakem závazku a povinnosti. Je tedy nasnadě poznamenat, že základním pilířem volného času je určitá svoboda a dobrovolnost.

Číhovský (2004, s. 13-15) uvádí čtyři základní vlastnosti volného času. Jedná se o svobodnou volbu místa, času a činnosti, nezainteresovanost (absence zjištěného, ideologického, utilitárního, politického či duchovního cíle), hédonistickou povahu činnosti, která člověka uspokojuje a těší a nakonec uspokojování osobních požadavků jednotlivce.

U volného času můžeme sledovat několik rovin - prostředí, čas a druh volnočasové aktivity. Prostředí, ve kterém lze trávit volný čas, má velmi různorodý charakter. Může se jednat prostředí organizací a společenských institucí, domácí prostředí, školu, veřejné prostranství či ulici. Doba, ve které se volný čas odehrává, může být rozlišována z několika hledisek. Může jít o volný čas během dne (volné odpoledne, večery), během týdne (volný víkend) či během

roku (prázdniny a dovolená). Dle druhu rozlišujeme aktivity kulturního, sportovního, rekreačního, výchovného a vzdělávacího charakteru. V současné době existuje v České republice řada organizací, které nabízejí širokou škálu volnočasových aktivit pro všechny věkové kategorie. Čím dál více těchto organizací nabízí služby i pro klienty s postižením, včetně klientů s autismem.

Volný čas, pokud je využit vhodným a efektivním způsobem, plní v životě jedince řadu funkcí, které přispívají ke spokojenému životu a zdravému životnímu stylu. Bílá kniha MŠMT České republiky (2002) uvádí jako základní funkce volného času funkci výchovnou, vzdělávací, kulturní, zdravotní, sociální a preventivní.

Opaschowský (in Hofbauer, 2004, s. 15) řadí mezi funkce volného času duševní a fyzickou rekreaci a regeneraci, kompenzaci a odstranění frustrace. Volný čas zde tedy stojí proti času pracovnímu, kdy má člověk méně času na sebe samého a plnění některých svých potřeb. Volný čas tedy umožňuje jistou náhradu v oblasti duševní i fyzické. Mezi další funkce volného času patří funkce výchovná a vzdělávací, integrační, enkulturační, participační, komunikační a kontemplační.

Pávková (2002, s. 38) rozlišuje tři hlavní funkce, které volný čas plní. Jedná se o regeneraci sil, kompenzaci jednostranné práce a vlastní orientaci v životě. Autorka klade důraz na to, že zájmové činnosti umožňují prožívání kladných citů, kultivaci citů a odstranění citů negativních. Volný čas je dobrou příležitostí k poznávání vlastních možností na základě svobodné volby druhu činnosti, dobrovolnosti a individuálních přání (Pávková et. al., 2002, s. 103). Pávková ve svém členění v podstatě obsahuje funkce, které uvádí Opaschowský. Oba zdůrazňují, že volný čas je důležitý protipól času pracovního a jeho správné a kvalitní využití pomáhá při celkové regeneraci, která umožňuje zvyšovat funkčnost času pracovního. Opaschowský a Pávková se také shodují na tom, že volný čas je důležitý při sebepoznávání, seberozvoji a také k rozvíjení sociálních kontaktů.

Ve volném čase mladých lidí s autismem jsou všechny zmíněné funkce volného času důležité. Vyzdvihla bych zejména funkci rekreační a regenerační. Volnočasové aktivity dopřávají lidem s autismem uvolnění od náročného programu ve škole či v zaměstnání, kde často nemají možnost potřebného odpočinku. Díky relaxaci a odpočinku ve volném čase jsou lidé schopni vrátit se znovu ke svým školním a pracovním povinnostem a plnit je efektivně a s chutí. Pro mladé lidi s autismem může být volný čas často také příležitostí ke kompenzaci a odstranění

frustrace, která může vzniknout například ve školním prostředí. Škola může klást na studenty vysoké nároky a namáhavé úkoly, což je pro některé z nich stresující a unavující. Neúspěchy či únavu ze školního prostředí je pak možno částečně kompenzovat ve volném čase, kdy se lidé přirozeně věnují aktivitám, které jim jdou a baví je. Dále je velmi důležitá funkce komunikační a participační, kdy se lidé s autismem mohou přirozeně učit být s jinými lidmi, spolupracovat a komunikovat.

Volným časem pro tuto práci je tedy rozuměn čas, ve kterém člověk vykonává činnosti podle své vlastní volby a uvážení. Je to čas, který není věnován školním ani pracovním povinnostem a je tráven svobodnou a dobrovolnou činností. Volný čas plní řadu důležitých funkcí a pro tuto práci jsou brány jako stěžejní funkce uvedené dle Pávkové, a to funkce regenerační, kompenzační a vlastní orientace v životě.

2.2 Způsoby trávení volného času a volnočasové aktivity

Způsoby trávení volného času mohou prozradit mnoho informací o životním stylu a osobnosti jedince, zároveň také osobnost člověka ovlivňují a formují. Pokud je volný čas člověka tráven smysluplně a přináší mu radost a uspokojení, zvyšuje pak kvalitu života jednotlivce a také celé společnosti.

Volnočasové aktivity jsou činnosti, které se řadí do sféry odpočinku, aktivního či pasivního. Jde o činnosti, které člověk vykonává během svého volného času. Volnočasové aktivity mohou být provozovány individuálně nebo skupinově, cíleně nebo nahodile, dále pravidelně, jednorázově, popř. příležitostně. Výběr volnočasové aktivity je subjektivní a závislý na mnoha faktorech (pohlaví, věk, zdravotní stav, vlastnosti, bydliště, sociální statut, ekonomická situace, atd.).

Volnočasové aktivity lze rozlišovat dle několika hledisek (Hofbauer, 2004, s. 69-72):

Podle míry organizace lze rozlišovat zájmovou činnosti příležitostnou, spontánní a pravidelnou. Příležitostná zájmová činnost je místně a časově ohraničená a plně organizovaná. Jde například o letní dětské tábory nebo lyžařské výcviky. Spontánní zájmová činnost je bez omezení časem a místem, je přístupná všem zájemcům. Pravidelnou zájmovou činnost zajišťuje nejčastěji kvalifikovaný vedoucí, jedná se zejména o kroužky a kurzy.

Podle prostředí, ve kterém je volnočasová aktivita vykonávána je rozlišováno prostředí rodinné, školní, prostředí institucí zajišťující volnočasové aktivity, atd. Základním prostředím,

ve kterém se dítě učí trávit svůj volný čas, je rodina. Dále řadu volnočasových aktivit zajišťuje škola, základní umělecké školy, střediska volného času pro děti a mládež, instituty zájmového vzdělávání, zájmová sdružení nebo samosprávné struktury.

Podle obsahu činnosti rozlišujeme např. volnočasové aktivity tvůrčí, kulturní, sportovní a konzumní.

Věk je dalším důležitým faktorem, který ovlivňuje způsob trávení volného času. V předškolním věku je pro děti velmi důležitá rodina, se kterou tráví většinu svého času. Dítě se rychle vyvíjí a získává mnoho dovedností a učí se praktické úkony. Mnoho času tráví hrou, která má důležitou funkci v jeho vývoji. V mladším školním věku si dítě začíná vytvářet okruh svých zájmů a kamarádů, který se ve starším školním věku prohlubuje. Významným obdobím v souvislosti s volným časem je období adolescence, kdy mladý člověk hledá své místo ve světě a prožívá výrazné změny tělesné, sociální i psychologické. V tomto období jsou stěžejní vrstevnické vztahy. V období dospělosti lidé tráví svůj volný čas zejména v kruhu rodiny či s přáteli.

Podle počtu lidí, kteří volnočasovou aktivitu vykonávají, můžeme rozlišovat volnočasové aktivity individuální, např. četba, sledování TV, individuální sporty, atd.) a aktivity ve skupině, do kterých patří např. kolektivní sporty a hry, kroužky, atd.

Dále lze rozlišovat volnočasové aktivity podle instituce, která ji zajišťuje. V České republice dětem a mládeži nabízejí zájmové činnosti nejčastěji střediska pro volný čas dětí a mládeže, školní kluby, školní družiny, školy, občanské iniciativy, církevní instituce a také komerční zařízení.

Praktická část práce se věnuje také tomu, jakou formu volnočasových aktivit využívají nejčastěji studenti s autismem. Vzhledem ke specifiku jejich postižení je zjišťováno, zda dávají přednost aktivitám individuálním nebo skupinovým, jestli svůj volný čas tráví s vrstevníky nebo s jinou věkovou skupinou a jestli obsah činností, které ve svém volném čase vykonávají je podobný jako u mladých lidí bez autismu, nebo jsou jejich zájmy něčím zvláštní a specifické.

2.3 Volný čas mladých lidí

Termín mládež nebo mladí lidé označuje nepřesně ohraničenou věkovou skupinu nebo sociální kategorii vymezenou specifickými psychickými, biologickými a sociálními znaky.

Príslušníky této skupiny spojuje to, že se nacházejí ve stejném životním období, které se nazývá mládí. V současné době je těžké přesně určit začátek a konec mládí. Období, které je takto označováno, se během posledních desetiletí prodlužuje, protože indikátory, které se obecně považují za znaky dospělosti, jako je ukončení studia, sňatek, samostatné bydlení, založení rodiny a ekonomická nezávislost na rodičích, se v současné době posouvají a lidé tyto aspekty splňují až ve starším věku. V této práci se mladými lidmi a mládeží rozumí skupina ve věku od 15 do 22 let, tedy adolescenti (Říčan, 2004, s. 201). Protože lidé v tomto věku většinou ještě studují a první skupina respondentů z výzkumné části této práce jsou mladí studující lidé s diagnózou autismus, jsou v práci v této souvislosti používány termíny mladý člověk nebo student.

Volný čas je významnou součástí života mladých lidí. Je to čas, ve kterém se mladí lidé mohou realizovat, seznamovat se s novými lidmi, upevňovat již existující vztahy, učit se nové věci a rozvíjet se v mnoha aspektech. Volný čas může být i pro mládež samozřejmě časem k relaxaci a uvolnění se od tlaku, který zažívají např. ve škole nebo v práci. Aktivně a efektivně trávený volný čas je důležitým faktorem při prevenci negativních jevů, na které jsou zejména mladí lidé náchylní. V opačném případě je zde riziko vzniku problémového jednání, které podporuje zejména styk se subkulturami, kde se vyskytují různé sociálně patologické jevy jako zneužívání drog, alkoholu, záškoláctví, patologické hráčství, šikana, atd.

Mezi nejčastější aktivity, kterým se mladí lidé ve svém volném čase věnují, patří poslech hudby, aktivní sport, četba, schůzka s partnerem a kamarády, návštěva kaváren a restaurací, počítač, pasivní odpočinek (nicnedělání), turistika, studium, mimoškolní vzdělávání, atd. (Štursová, Bocan, 2006, s.13). V současné době má velký vliv na trávení volného času nejen mladých lidí rozmach techniky a internetu. Mladí lidé si svůj volný čas mnohdy zpříjemňují surfování na internetu, hraním her nebo využíváním online komunikačních prostředků jako je Facebook, MySpace, Twitter, aj. S novými a atraktivními možnostmi, které moderní technologie nabízejí, se ovšem objevují i rizika spojená např. se vznikem závislosti na internetu, počítačových hrách či zanedbávání ostatních aktivit.

S životem mladých lidí a s jejich volným časem úzce souvisí jejich vrstevníci. Mládež tvoří vlastní subkulturu, která se vymezuje vůči dospělým a prostřednictvím které se mladí často chtějí odpoutat od svých rodičů. Ve vrstevnické skupině hledá jednotlivec porozumění, podporu i názorovou blízkost. Vrstevnická skupina má vliv na rozvoj osobnosti jedince, a ten

může být jak pozitivní, tak negativní, protože člen vrstevnické skupiny přebírá hodnoty, normy a názory své skupiny (Kraus, 2008, s. 88-90).

2.4 Volný čas mladých lidí s autismem

Samozřejmě i mladí lidé s autismem mají volný čas, ale jeho vnímání a trávení je v mnoha aspektech odlišné od toho, jak volný čas tráví mladí lidé bez tohoto postižení. Volný čas pro mladé lidi s autismem představuje zejména možnost relaxace, uvolnění, navazování a prohlubování sociálních vztahů, získávání nových zkušeností a zážitků. To ovšem nemusí být pravidlem, protože někdy jsou lidé s diagnózou autismus velmi uzavření, vnější prostředí jakoby je ani nezajímalo. Proto na ně někdy mohou sociální interakce a nové zážitky působit spíše rušivě nebo nepříjemně. Záleží tedy na individualitě každého jedince a jeho zvycích, potřebách a zájmech. Podle Gillberga a Peeterse (1998, s. 108) lidé s autismem příliš nevnímají rozdíl mezi volným časem a časem pracovním. Tento rozdíl je zde uměle vytvořen ostatními lidmi, jinak lidé s autismem vnímají svůj volný čas jako pracovní. Ve výzkumné části této práce je ovšem zřejmé, že respondenti si uvědomují, co je volný čas a kdy tento čas je. Také vědí, co v tomto čase chtějí dělat a tyto činnosti jim přinášejí radost a uvolnění. Pracovní čas vnímají jako ten, který tráví ve škole a ve kterém musí plnit zadané úkoly.

Důležitou roli při trávení volného času lidí s autismem hraje rodina, lokalita, organizace nabízející volnočasové aktivity i škola. Mladí lidé s autismem mohou využívat služby organizací, které nabízejí volnočasové aktivity určené přímo pro osoby s postižením.

Soudobým trendem v trávení volného času lidí s autismem je také integrace. Různá zařízení a spolky pořádají kurzy, kroužky a další aktivity, které podporují zařazení lidí s autismem do kolektivu lidí bez postižení. Zde je vždy nutné přihlídnout k individuálním potřebám a vlastnostem člověka, protože integrace nemusí být vhodná pro každého. Při hledání vhodných volnočasových aktivit by měl být kladen důraz na co nejmenší znevýhodnění, které by pro jedince plynulo vykonáváním dané činnosti. Důležité je, aby rodiče, osobní asistenti i vedoucí kroužků respektovali hlavní účel volnočasových aktivit v životě mladého člověka s autismem. Primární v tomto případě není co nejlepší výsledek a bezchybný výkon, ale celkový prožitek a tvořivý proces.

Volný čas může být pro mladé lidi s autismem jednou ze zásadních příležitostí pro seberozvoj,

ale také pro rozvoj sociálních vztahů. V rámci trávení volného času se mohou prostřednictvím volnočasových aktivit upevňovat rodinné vztahy, což má jistě pozitivní dopad na celkovou atmosféru uvnitř rodiny. Dále je zde možnost potkávat se s kamarády a přáteli, rozvíjet s nimi vztahy a poznávat nové lidi. Je velmi důležité, aby se mladí lidé setkávali s lidmi stejného věku, aby spolu, v rámci možností, sdíleli zážitky, názory, apod. Zvláštností ve využití volného času dětí a mládeže s postižením je, že ještě nemají dostatek zkušeností a znalostí o zájmových činnostech, a proto potřebují citlivé vedení. To přichází zejména ze strany rodiny a školy, mělo by být nenásilné a nabízené s ohledem na potřeby a zájmy jednotlivce.

Existují mladí lidé s autismem, kteří volný čas tráví bez společnosti ostatních lidí a vyplňují jej oblíbenými stereotypními činnostmi. Jakýkoli zásah do jejich přesně daného harmonogramu je nežádoucí a má negativní dopad na jejich prožívání a chování. Jiní autisté jsou více sociálně aktivní a svůj volný čas mohou trávit s rodinou a přáteli. Někteří sociální kontakt dokonce vyhledávají, jsou rádi středem pozornosti, rádi se seznamují a navazují nové vztahy. Aktivní trávení volného času je dle Volkmar stěžejní pro rozvoj komunikačních a sociálních dovedností. Lidé s autismem, kteří tráví svůj volný čas spíše pasivním způsobem, jak například pozorováním okolí či poslechem hudby, se nedostávají do přímé interakce s okolím a potenciál rozvoje jejich sociálních a komunikačních dovedností je nižší (Volkmar et al., 2014, s. 138-139).

Při trávení volného času ve společnosti dalších lidí se u autistů mohou objevit některé problémy, které sociální život komplikují. Lidé s autismem mohou mít problém účastnit se společné konverzace, nejsou schopni udržet pozornost po celou dobu rozhovoru, zachytit pointu rozhovoru nebo v komunikaci rozeznat humor či ironii. Mohou mít také potíže při navazování hlubších vztahů a nových přátelství. Při volnočasových aktivitách pohybového charakteru se mohou projevit problémy s koordinací pohybů, potíže s jemnou i hrubou motorikou. Často je potřebná podpora ze strany druhých lidí, a to často i při běžných úkonech (Thorová, 2008, s. 15).

Spontánní organizace volného času může být pro člověka s autismem velmi problematická. Rozhodnutí bývá podmíněno možností výběru, který může být poskytnut pomocí srozumitelné techniky, např. vizualizace nabídky - pomocí obrázků, ukázek či psaných slov. Většina lidí s autismem se nejlépe orientuje a učí ve strukturovaném prostředí. Strukturalizace je velmi užitečná a často nezbytná i při naplňování volného času, protože dlouhé období

neorganizovaného času vede zpravidla k obtížím a problémovému chování, může se objevit frustrace, agresivní nebo autoagresivní chování. Strukturalizace volného času může podpořit rozvoj dovedností pro aktivity volného času, možnost začlenit se do kolektivu, učení získávání pozornosti správným způsobem a napomáhání vytváření pozitivních sociálních vztahů (Richman, 2008, s. 29 - 30). Jasné časové a místní vymezení aktivity přispívá k jejímu dobrému průběhu a předchází nepříjemným reakcím jedince na nežádoucí neplánované jevy.

To, jakým způsobem tráví svůj volný čas mladí lidé s autismem, záleží na mnoha faktorech, jako např. charakter a hloubka postižení, místo bydliště, rodinné zázemí, ekonomická situace rodiny, tělesný stav, osobní preference v trávení volného času, atd. Mladí lidé s autismem mohou navštěvovat kurzy a kroužky, které jsou přímo pořádané pro lidi s diagnózou autismus, mohou být integrováni do běžných kroužků a mohou se samozřejmě, s ohledem na jejich schopnosti a možnosti, účastnit sportovních, kulturních a dalších volnočasových aktivit, které jsou určeny pro širokou veřejnost.

Volnočasové aktivity, pokud jsou dobře naplánovány, zvoleny a uskutečněny, naplňují funkce volného času - zejména funkci rekreační a regenerační, kompenzační, komunikační, vzdělávací, výchovnou, participační a integrační. K naplnění těchto funkcí, může, mimo jiné, pomoci i rodina, která se podílí jak na trávení volného času mladého člověka s autismem, tak na pomoci s výběrem a plánováním volnočasových aktivit. Z rodiny si člověk odnáší vůbec první příklad trávení volného času a často se jím řídí i ve svém dalším životě.

2.5 Role rodiny ve volném čase mladých lidí s autismem

Rodina zásadně ovlivňuje život každého člověka a má v něm nezastupitelný význam. Rodina je primární sociální skupina spojena manželstvím nebo pokrevním svazkem, odpovědností a vzájemnou pomocí (Hartl, Hartlová, 2009, s. 512). Jde o vůbec první skupinu, které je dítě po svém narození členem a ve značné míře se podílí na formování jeho osobnosti a hodnot. Funkční rodina poskytuje dětem sociální jistotu a vedení i hmotné zajištění, díky jimž se mohou všestranně rozvíjet (Hofbauer, 2004, s. 56). Rodina by měla plnit řadu důležitých funkcí, mezi něž patří i funkce socializačně-výchovná. Rodinné prostředí jedince pouze neobklopuje, ale také se do něj promítá a ovlivňuje ho. Dítě se ve své orientační rodině učí sociálnímu chování a rodina jej vychovává dle svých zvyků a hodnot. To se projevuje také v povaze trávení volného času a v sociálních vztazích. Další funkcí, kterou dobře fungující

rodina plní, je funkce rekreační a zábavná, která už přímo souvisí s trávením volného času. K základnímu výčtu funkcí rodiny patří dále funkce reprodukční, ekonomicko-zabezpečovací a emocionální. Plnění všech funkcí, které má rodina zvládnout, není vždy samozřejmostí, proto sociologie rozlišuje rodiny funkční, které jsou schopny zabezpečit všechny zmíněné funkce, rodiny dysfunkční, které nejsou dané funkce z různých důvodů schopné plnit a rodiny afunkční, které mají problém s plněním jedné z funkcí (Kraus, 2008, s. 80). V současné společnosti existuje řada institucí, které se podílejí na plnění některých funkcí a pomáhají rodinám, které mají v této oblasti problémy. K těmto institucím patří zejména škola, sociální služby, poradenské služby, krizová centra a střediska výchovné péče.

Rodina je dynamickou institucí, která se vlivem času a dění vyvíjí a mění (Singly, 1999, s. 87). Tradiční rodina, o které se hovoří v období před průmyslovou revolucí, se značně liší od rodiny moderní. I moderní rodina prošla během své existence značnými proměnami. Zatímco po druhé světové válce výrazně stoupl počet sňatků a porodů a lidé se realizovali zejména uvnitř rodin, v posledních desetiletích klesl počet sňatků a řada párů žije v nesezdaném soužití a mají děti. Vzrostl a stále roste počet rozvodů, zvyšuje se počet matek samoživitelek. Snížil se počet porodů a ženy rodí v pozdějším věku, protože jsou ekonomicky aktivní a často se soustředí na svou kariéru a založení rodiny nechávají na pozdější dobu (Kraus, 2008, s. 80-85).

V souvislosti s volným časem má rodina na jedince veliký vliv. Rodina je první sociální skupinou, ve které se dítě pohybuje. Vnímá, jakým způsobem tráví volný čas jeho rodiče a případně sourozenci. Rodina je tedy i v tomto ohledu prvním vzorem. Na formování vztahu k volnému času v rodině se podílí mnoho faktorů. Jde zejména o velikost a složení rodiny, způsob rodinného soužití, zájmy rodičů a sourozenců, význam volného času a zájmů pro jednotlivé členy rodiny, podoba společného trávení volného času, ekonomické a materiální poměry rodiny, hodnotová orientace, vzdělání rodičů a samozřejmě i místo, ve kterém rodina žije (Pávková 2008. s. 30). To, jakým způsobem a v jaké míře tráví rodiče volný čas se svým dítětem záleží také na věku dítěte. Čím starší dítě je, tím více se odpoutává od rodičů. To platí i v oblasti volného času. Společnost rodiny nahrazují jiné skupiny, zejména ty vrstevnické. Pro období dospívání je emancipace od rodiny velmi důležitá a často bývá zdrojem neshod a konfliktních situací uvnitř rodiny. Čím hlubší a jistější jsou vztahy, které dítě k rodičům získalo, tím snáze proces emancipace, který je nutný pro osobní zrání, probíhá (Langmeier,

Krejčířová, 2006, s. 149).

Rodina, ve které je dítě s autismem, musí svůj život a fungování upravit podle potřeb dítěte, jehož vývoj se v mnoha bodech neshoduje s vývojem dítěte zdravého. Rodina prochází fázemi, během kterých se smíruje se situací, učí se s dítětem pracovat a uzpůsobuje mu každodenní režim. Smíření se s diagnózou není leckdy pro rodiče snadné. Thorová (2006, s. 413-415) uvádí několik přístupů rodičů, které adaptaci na situaci ztěžují. Jedná se o hyperprotektivitu a přílišnou fixaci na dítě, odmítání dítěte, zpochybňování diagnózy, přetrvávající vztek, vyčerpání z nutkavé péče o dítě, sociálně ekonomickou situaci v rodině a vztahy a klima v rodině. Pro dobrý vývoj dítěte je důležité, aby se rodiče dokázali se situací vyrovnat a zaujali k dítěti pozitivní postoj (Švarcová, 2006, s. 157). Pro rodinu s autistickým členem je důležitá dostupnost informací o autismu a o službách, které jsou pro osoby s autismem nabízeny. Rodina spolupracuje s různými odborníky a organizacemi, které jí poskytují potřebnou péči a informace (Volkmar et al., 2014, s. 15). Ne vždy je ve schopnostech a možnostech rodičů, aby své dítě vychovávali v rodinném prostředí. Děti pak žijí ve speciálních zařízeních nebo do nich pravidelně docházejí.

V této práci se zabývám studenty s autismem, kteří žijí se svými rodinami. Pro mladého člověka s autismem je rodina velkou oporou a měla by mu pomáhat žít plnohodnotný a aktivní život. Samostatnost je u mladých lidí s autismem omezená. V jisté míře potřebují téměř vždy pomoc svého okolí, zejména právě rodiny. Rodiče mladého člověka s autismem mohou velmi pomoci při vybírání volnočasových aktivit svého dítěte, které někdy neví, jaké jsou možnosti trávení volného času. Rodiče jsou v tomto případě dobrými informátory, kteří mohou svému dítěti rozšířit obzory a pomoci mu nalézt aktivitu, která by pro něj byla zábavná, obohacující a zároveň vhodná. Jsou to většinou právě rodiče, kteří znají nejlépe touhy, možnosti i limity svého dítěte. V tomto ohledu musí být rodiče pozorní, aby rozpoznali přání a potřeby dítěte a neprojektovali do něj své vlastní touhy a představy.

Častým úkolem rodičů je podpora dětí při plánování nebo samotné plánování volnočasových aktivit. Volnočasová aktivita by neměla jedince nadměrně vyčerpávat nebo jinak zatěžovat a rodiče by měli toto při plánování zohlednit. V tomto ohledu je také podstatná strukturalizace času, která je zmiňována již výše. Volnočasová aktivita má být jasně ohraničená a srozumitelná, což mohou zajistit i rodiče. Rodiče by měli podporovat své dítě v co možná největší samostatnosti při plánování svého volného času. Trávení volného času

s rodinou a volnočasové aktivity v rámci rodiny mohou být velmi přínosné pro všechny zúčastněné. Společně trávený čas prohlubuje vztahy. Při volnočasových aktivitách se lidé poznávají v nových situacích a v jiných rolích, než které se uplatňují v běžném životě. V rodinném prostředí se lidé s autismem cítí bezpečně, a proto je pro ně snazší komunikovat a uvolnit se. To je výborný předpoklad pro naplňování pozitivních funkcí volného času, jako je duševní a fyzická regenerace, výchova a vzdělávání, rozvoj komunikačních schopností. Při trávení společného volného času by měli být rodiče pro své děti inspirátory, iniciátory nebo spoluorganizátory aktivit (Hofbauer, 2004, s. 57). Rodiče by měli dát svým ratolestem možnost, trávit svůj čas s lidmi ve stejné věkové skupině. Mladí lidé s autismem nejsou často schopni projít fází emancipace od rodičů a nejsou natolik samostatní, aby mohli trávit čas bez své rodiny, někdy o to ani nemají zájem. Je ale důležité, aby měli možnost vídat se a trávit čas se svými vrstevníky, ať už s podobnou diagnózou nebo se zdravými lidmi, protože je to přirozené a může to být oboustranně obohacující.

2.6 Možnosti využití volného času mladých lidí s autismem v regionu města Prahy

Prostředí člověka je jedním z aspektů, které mají vliv na jeho život. Kraus (2001, s. 99) zahrnuje do prostředí vedle hmotných statků také nezbytné vztahy, „*tedy vedle materiálního systému duchovní systém, tj. prvky jako věda, umění, morálka, aj.*“ Prostředí obsahuje podněty, které jsou nezbytné pro rozvoj osobnosti a obsahuje v sobě širokou oblast, počínaje rodinou, jako primární společností, se kterou se dítě setkává, dále prostředí, ve kterém jedinec žije, skupiny, se kterými sdílí život, školní, pracovní i volný čas. Všechny tyto aspekty jedince ovlivňují a formují (Pávková, 2006, s. 199).

Existují různé typologie prostředí, které jej rozdělují dle určitých znaků. Dle velikosti je prostředí rozlišováno na makro prostředí, regionální prostředí, lokální prostředí a mikroprostředí. Dle obsahu prvků, jímž je prostředí tvořeno, je rozlišováno prostředí přírodní, kulturní a společenské. Dle povahy teritoria je rozlišováno prostředí venkovské, městské a velkoměstské prostředí. V souvislosti s volným časem mají tato dělení velký význam. Různá prostředí nabízejí odlišné způsoby využití volného času a podnětů pro rozvoj jedince. Význam prostředí na rozvoj osobnosti jedince je hodnocen různě. Část odborníků se přiklání k názoru, že člověka formuje právě prostředí a společnost, ve které vyrůstá. Mezi osobnosti, které

zdůrazňují vliv prostředí, společnosti a učení na vývoj osobnosti, patří např. Rousseau, Gesell nebo Komenský. Druhá skupina odborníků vidí jako primární vliv na formování osobnosti genetiku a dědičnost. Zde lze zmínit například Freuda či Chomského. Současné výzkumy na toto téma stále častěji ukazují, že pravda je zřejmě někde uprostřed a „*zatímco zpočátku života se více prosazují znaky, s nimiž se člověk narodil, v průběhu života se pak tento poměr do jisté míry mění a více poznamenávají život a jednání člověka podmínky, v nichž vyrůstá a vyvíjí se*“ (Kraus, Poláčková, 2001, s. 104). V současné době je důležitost jak prostředí, tak genetiky na vývoj osobnosti člověka celkem zřejmá.

Mladí lidé s autismem, kteří jsou respondenty v empirické části této práce, žijí v Praze. Městské prostředí má svá specifika, která jej odlišují od prostředí venkovského. Mezi výhody městského prostředí patří vysoká nabídka podnětů pro účelovou realizaci volného času. Mladý člověk má na výběr z široké škály aktivit, které nabízejí rozličné organizace. Mezi ty nejznámější patří Sokol, Junák, YMCA, střediska pro volný čas dětí a mládeže a občanská sdružení zaměřená na volnočasové aktivity. Problematické ale může být financování těchto aktivit, které rodina nemusí být schopna vždy pokrýt. Je také fakt, že ne všechny nabízené volnočasové aktivity ve městě jsou vhodné a přístupné pro mladé lidi s autismem. Této problematice je věnována následující podkapitola.

2.6.1 Stručná charakteristika a specifika vybrané lokality vzhledem k volnému času

Praha má pro své obyvatele, kterých je v současnosti přes 1,25 milionu, širokou nabídku volnočasových aktivit směřujících k zábavě, poznání i sebepoznání, ke sportování, výpravám za kulturou nebo k rozvíjení talentu a vědomostí. Volnočasové aktivity jsou zajišťovány školskými institucemi, neziskovými organizacemi i soukromými firmami.

Město nabízí mnoho kulturních, sportovních a zájmových akcí, které může navštívit i člověk s PAS. Zde je samozřejmě nutné vzít v úvahu možnosti, schopnosti i zájem člověka s postižením, zda je pro něj aktivita vhodná. Hlavní město nabízí nepřehledné množství sportovních aktivit na venkovních i halových sportovištích a sportovní události, kterých se mohou lidé účastnit jako diváci. Je zde bohatá nabídka kulturních akcí - koncerty, výstavy, festivaly, muzejní prohlídky, divadelní představení. Dnes již není výjimkou, že na sportovní a kulturní akce mají lidé s postižením možnost bezbariérového přístupu. Na základě předložení

průkazu mimořádných výhod pro TP, ZTP nebo ZTP/P mají také často možnost výrazných slev na vstupy nebo volné vstupy na některé akce. Město nabízí také řadu volnočasových aktivit pro obyvatele s mentálním postižením a s autismem. Služby jsou buď integračního charakteru, kdy jsou klienti součástí aktivity, které se účastní i lidé bez postižení. Druhou možností jsou volnočasové aktivity, které pořádají organizace přímo zaměřené na práci s klienty s autismem (případně i s jiným postižením).

2.6.2 Organizace nabízející volnočasové aktivity pro mladé lidi s autismem

Hlavní město Praha nabízí pro mladé lidi s autismem řadu příležitostí k využití volného času. Existuje zde několik organizací, které se zaměřují buď přímo na klienty s diagnózou autismus, nebo poskytují své služby klientům s postižením, mezi které je zahrnut i autismus. Mezi nejčastější nabídku volnočasových aktivit patří sportovní aktivity, kroužky keramiky, počítačové kurzy, kurzy sociálních dovedností, taneční a hudební kurzy. Níže jsou popsány nejvýznamnější pražské organizace, které působí na poli volnočasových aktivit pro klienty s autismem. Výčet níže uvedených organizací, které poskytují klientům s autismem volnočasové aktivity, není úplný, jsou zde popsány ty, jež jsou v Praze nejvyužívanější a nejznámější. Organizace jsou za sebou řazeny dle roku založení od nejstarší a u každé z nich je stručně popsána jejich základní charakteristika, rok založení, nabízené služby, charakteristika klientů a jejich počet a cíle organizace. Všechny zmiňované organizace působí na území hlavního města Prahy a jsou dobře dostupné městskou hromadnou dopravou. Nabízené služby lze vyhledat na internetových stránkách organizací. Nabídka volnočasových aktivit je také často organizacemi posílána do škol, které navštěvují žáci a studenti s postižením. V těchto organizacích pracují odborníci, kteří mají vzdělání většinou na poli speciální pedagogiky, psychologie, pedagogiky, sociální práce a sociální pedagogiky.

- **Studio Oáza** je nezisková organizace, která byla založena roku 1992. Nabízí vzdělávací, kulturní a umělecké aktivity pro lidi s mentálním postižením nezávisle na jejich věku. V současné době studio navštěvuje 70 klientů, někteří z nich mají diagnózu autismus. Cílem nabízených služeb je smysluplné využití volného času a umožnění rozvoje potenciálu lidí s postižením v různých oblastech. Nedílnou součástí je také snaha o integraci lidí s postižením do společnosti. Studio Oáza nabízí řadu

kroužků a kurzů, například tanec, bubnování, zpěv, hraní na hudební nástroj, divadlo, keramika, angličtina či balet (Studio Oáza, 2015, online).

- **Občanské sdružení Rytmus** vzniklo v roce 1994 a nabízí řadu služeb pro klienty s mentálním postižením a autismem. Jedná se o služby sociální rehabilitace a osobní asistence v rámci programů jako je tranzitní program, podporované zaměstnávání, podpora samostatného bydlení a kurzy různého charakteru. Cílem služeb je získání a rozvoj sociálních a pracovních dovedností, podpora maximální samostatnosti. Občanské sdružení Rytmus podporuje začlenění osob s handicapem do běžné společnosti, proto i volnočasové kurzy, které nabízí, jsou cíleny na rozvoj sociálních dovedností, které mohou klienti prakticky používat ve svém každodenním životě. V současné době nabízí Rytmus kurz sociálních dovedností a komunikace, kde se klienti učí komunikovat v různých situacích na různá témata. Dalším kurzem je hospodaření s penězi, v němž si klienti procvičují nejen početní dovednosti, ale učí se orientovat se ve světě peněz a seznamují se s možnostmi a riziky, které jsou s penězi spojeny. Dále je nabízen počítačový kurz, na kterém si klienti osvojují práci s různými počítačovými programy a pracují s internetem. Kurzy nemají integrační charakter, jsou určeny pro lidi s mentálním postižením nebo s autismem. V konečném důsledku ale mají k integraci do běžné společnosti přispívat. V současnosti poskytuje sdružení své služby více než 80 klientům ve věku od 15 let (Rytmus, 2015, online).
- **Sdružení „Máme otevřeno?“** vzniklo v roce 1998, kdy byl také odstartován první projekt tohoto sdružení *Jiné odpoledne*, jehož cílovou skupinu klienti s postižením z řad dětí a mládeže od pěti do osmnácti let. Ti za podpory asistenta navštěvovali běžné kroužky a kurzy podle svého zájmu. Mezi nejčastěji navštěvované aktivity patřily kroužky keramiky, sportu, fotografování, chovatelství, aj. Hlavním cílem projektu byla adaptace klienta do prostředí a přirozená podpora kolektivu. (Výroční zpráva *Máme otevřeno?*, s. 12, 2007). Sdružení ukončilo v roce 2013 svou činnost z finančních důvodů. Za dobu svého působení ovšem přineslo řadě klientů příležitosti k zajímavému využití volného času, integraci a získání nových zážitků.
- **Sdružení APLA ČR** vzniklo v Praze roku 2003 a zastřešuje veřejně prospěšné organizace, které uplatňují postupy a metody při práci s osobami s poruchou

autistického spektra uznávané odbornou veřejností. Cílem sdružení je propagace uplatňování takových postupů a metod při práci s osobami s autismem, které vyplývají ze standardů odsouhlasených správní radou a členskou základnou a garantují vědecký přístup k autismu. Volnočasové aktivity jsou nabízeny pro mladé lidi od 18 let, jedná se zejména o aktivity sportovní a kulturní, např. návštěvy koncertů, výstav, deskové hry, filmový klub, atd. Nabídku volnočasových aktivit využívá nyní více než 100 klientů (Apla, 2015, online).

- **Společnost Fosa** vznikla v roce 2010 a jejím posláním je začleňovat lidi s postižením do společnosti. Společnost dbá o dosažení maximální možné míry samostatnosti klientů a o to, aby kvalita života klientů odpovídala kvalitě života lidí bez znevýhodnění. Sdružení Fosa nabízí zejména službu podporovaného zaměstnávání a osobní asistence. V rámci volnočasových aktivit lze zmínit program *Podpora samostatnosti*, který se dotýká i volného času klientů. V rámci programu je s odborným pracovníkem nacvičováno samostatné cestování, hospodaření s penězi, vedení domácnosti, navazování a rozvíjení vztahů s blízkými osobami a širším sociálním prostředím. Služba je pro své široké pojetí velmi žádaná a využívaná i klienty s autismem. Služby společnosti Fosa jsou určeny pro klienty od 18 do 64 let a v současné době jsou využívány 106 klienty (Fosa, 2015, online).

Podrobný přehled organizací, které v ČR nabízejí volnočasové aktivity pro klienty s PAS uvádí ve své diplomové práci Zemanová (2010). Klienti si mohou vybrat z celé řady činností. Výhodou kroužků a kurzů, které pořádají organizace přímo zaměřené na lidi s postižením je, že znají jejich potřeby a činnost je těmto potřebám přizpůsobena. Klienti se tak ocitají v chráněném prostředí, ve kterém se mohou cítit bezpečně, potkávají se zde s dalšími handicapovanými lidmi a jsou vedeni profesionálními pracovníky.

Existuje samozřejmě i nabídka volnočasových aktivit, které probíhají pod záštitou organizací, které poskytují své služby široké veřejnosti. Navštěvovat tyto aktivity je možné po dohodě se zařízením. Na přítomnost člověka s postižením by měl být na kroužku nebo kurzu připraven nejen jeho vedoucí, ale také všichni, kteří volnočasovou aktivitu navštěvují. Pro člověka s handicapem může být přínosné trávit svůj volný čas v běžném prostředí s vrstevníky bez postižení. Je ovšem nezbytné pečlivě zvážit, zvláště v případě lidí s autismem, je-li pro ně

integrace do takovéto společnosti vhodná a zda jim naopak nemůže uškodit.

Praha, jako hlavní město a nejlidnatější město ČR, může nabídnout mnoho příležitostí k zajímavému trávení volného času lidí s autismem. V posledních letech se nabídka rozrůstá a trávení aktivního a naplňujícího volného času je zde pro lidi s autismem stále dostupnější. Spolu s množstvím služeb roste také jejich kvalita a profesionální přístup, zejména v organizacích, které jsou přímo určené pro klienty s autismem. Povědomí o autismu roste i v běžné společnosti, téma je více diskutováno v médiích apod. Informovanost a otevřenost společnosti ovlivňuje její přístup k lidem s postižením. Naštěstí žijeme již v době, kdy jsou snahy o úplnou segregaci lidí s postižením minulostí, i když se někdy vynoří názory opačné. Služby určené pro osoby s autismem, které jsou popsány výše, nejsou uzavřené ve svém systému a podporují funkční integraci, spolupracují s veřejností a snaží se tak participovat na zajištění plnohodnotného života lidí s autismem. Rodina člověka s autismem má podporu odborníků od rané péče až po dospělost. Volný čas může využít k posílení vztahů uvnitř rodiny či jako respitní péči. Organizace poskytující volnočasové aktivity pro klienty s autismem často nabízejí poradenské a plánovací služby, které mohou velmi pomoci rodině nejen v oblasti volného času.

3 VÝZKUMNÁ ČÁST

Výzkumné šetření vychází z teoretických informací uvedených v prvních dvou kapitolách této práce. Odborná fakta a poznatky byly zohledněny a využity při tvorbě výzkumných otázek i samotných rozhovorů. Uvedená terminologie by měla pomoci lépe pochopit problematiku autismu a zvláštnosti, které tato diagnóza přináší do života těch, kteří autismus mají, ale také jejich nejbližších a dalších lidí, kteří s autisty přicházejí do styku. Výzkumné šetření se bude o výše uvedené odborné informace opírat, ale zároveň z něj bude patrné, že každý člověk je individualitou, kterou nelze spolehlivě zařadit do diagnostických tabulek a předpokládat, že bude přesně splňovat všechna kritéria, která jeho diagnóza uvádí.

3.1 Výzkumné otázky a cíle výzkumu

Hlavním cílem výzkumného šetření je charakterizovat volný čas mladých lidí s autismem.

Dílními cíli je zjistit:

- jakým způsobem tráví dotazovaní studenti svůj volný čas,
- jak se na volném čase mladých lidí s autismem podílí jejich rodina,
- zda studenti znají a využívají nabídky volnočasových aktivit určené pro klienty s postižením v Praze.

Na základě dílních cílů byly formulovány výzkumné otázky:

VO1: Jakým způsobem tráví studenti s autismem svůj volný čas?

Cílem je zjistit jak studenti s autismem vnímají volný čas a zda jej dokáží odlišit od času pracovního (školního). Gillberg a Peeters (1998, s. 108) uvádějí, že lidé s autismem příliš nevnímají rozdíl mezi volným časem a časem pracovním. Podle autorů je tento rozdíl uměle vytvořen ostatními lidmi. Samotní lidé s autismem vnímají veškerý svůj volný čas jako pracovní. Domnívám se, že toto tvrzení je nepřesné a nemusí platit pro všechny lidi s autismem. Předpokládám, že studenti, se kterými byl veden rozhovor, vědí, co volný čas je a rozlišují jej od času pracovního.

Dále je zde zjišťováno, jakými činnostmi svůj volný čas studenti naplňují a s kým jej tráví. Nepředpokládám, že se volnočasové aktivity studentů s autismem budou příliš lišit od aktivit,

kteře vykonávají jejich vrstevníci bez postižení (sportovní, kulturní, vzdělávací, apod.) Lišit se zřejmě bude podpora okolí (zejména rodičů) při vykonávání těchto aktivit. Vzhledem k omezením, které s sebou přináší diagnóza autismu, je téměř vždy nutná podpora a pomoc studentům i během uskutečňování jejich zájmů. Předpokládám, že nejčastěji studenti tráví čas s rodiči a sami. Domnívám se také, že studenti využívají možnosti, které nabízí v oblasti volnočasových aktivit organizace zaměřené na práci s klienty s postižením. Dále je možné očekávat, že se mezi zájmy studentů vyskytnou zvláštní či neobvyklé aktivity, případně že studenti budou akcentovat určitý neobvyklý aspekt v jinak běžné volnočasové aktivitě.

Dále je v práci zjišťováno, zda jsou studenti spokojeni s tím, jak tráví svůj volný čas. Předpokládám, že většina studentů je se svým volným časem spokojena. Nespokojenost se může vyskytnout v souvislosti s tím, že studenti touží po větší samostatnosti při plánování i uskutečňování volnočasových aktivit, ale jejich handicap jim neumožňuje tuto touhu zcela naplnit.

Předmětem zkoumání budou i funkce, které volný čas pro jednotlivé respondenty splňuje. Předpokládám, že primární funkcí volného času studentů bude funkce regenerační. Důležitou roli bude hrát také funkce tzv. vlastní orientace v životě, protože studenti se prostřednictvím svých zájmů věnují tématům, které je zajímají, baví a naplňují.

VO2: Jaký je vliv rodiny na trávení volného času studentů s autismem?

Podpora rodičů je pro mladé lidi s autismem velmi důležitá i v oblasti volnočasových aktivit. Podle úrovně samostatnosti jedince a dalších aspektů se ovšem míra i forma podpory rodiny liší. U mladých lidí je přirozené, že se v období adolescence odpoutávají od rodičů a svůj volný čas tráví zejména s vrstevníky. Role rodiny v tomto směru ustupuje do pozadí a mladí lidé mají potřebu být samostatnější a méně závislí na rodině. Šetření se zaměřilo i na to, jestli tuto potřebu osamostatnění v oblasti volného času mají i mladí lidé s autismem. Předpokládám, že vzhledem k povaze postižení respondentů, není většina z nich schopna si volnočasové aktivity naplánovat a zorganizovat zcela bez podpory druhých. Pomoc, kterou poskytují zejména rodiče, se týká hlavně plánování a organizování volného času.

Prostřednictvím této otázky je dále zjišťováno, do jaké míry rodina zasahuje do volného času studentů s autismem a jakým způsobem. Předpokládám, že studenti tráví podstatnou část svého volného času se svými rodinami, a to různými aktivitami, zejména sportovního a

kulturního charakteru. Rodiče také často doprovázejí a dopravují své děti na kroužky a kurzy. Dále předpokládám, že studenti se samostatně rozhodují, jakým volnočasovým aktivitám se chtějí věnovat, ale je to rodina, se kterou debatují a radí se o možnostech, nápadech a přáních v oblasti volného času.

VO3: Znají a využívají studenti volnočasové aktivity určené pro mladé lidi s autismem?

V současné době existuje řada služeb a aktivit, které jsou určeny pro klienty s autismem. V této práci je kladen důraz především na služby a aktivity volnočasového charakteru. Ty se, podle mého názoru, zvláště v Praze, rozvíjejí a nabídka se postupně rozšiřuje. Nejrůznější organizace nabízejí služby relaxační, sportovní, kulturní i vzdělávací. Výběr ovšem není příliš široký.

V rozhovorech je zjišťováno, zda studenti znají organizace, které nabízejí volnočasové aktivity pro klienty s autismem v regionu města Prahy. Předpokládám, že studenti znají některé tyto organizace, ale že se jedná většinou jen o ty, jejichž služby využili v minulosti nebo využívají nyní. O dalších organizacích mají spíše přehled jejich rodiče. Dále je zjišťováno, zda a jaké služby těchto organizací studenti využívají. Předpokládám, že volnočasové aktivity tohoto charakteru nevyužívají všichni klienti. Vzhledem k tomu, že někteří ze studentů jsou poměrně uzavření a vyhledávají spíše aktivity, které vykonávají o samotě a s rodinou, nemají zájem nabídku organizací využívat. Ti, kteří služeb využívají, vyhledávají zejména kurzy zaměřené na osobní rozvoj a vzdělávání (rozvoj komunikace, počítačové kurzy, kurz hospodaření s penězi a kurz samostatného cestování). Dále je zjišťováno, je-li pro studenty nabídka volnočasových aktivit dostatečná, nebo nějakou aktivitu postrádají. Předpokládám, že poptávka je zejména po odborně vedených aktivitách sportovního charakteru, které ovšem nejsou pro tuto kategorii klientů v současné době dostupné. Předpokládám také, že služby, které jsou nabízené organizacemi, jsou pro klienty finančně, místně i časově dostupné. Pokud je nenavštěvují, je důvodem spíše nezájem o nabízené služby.

3.2 Metody výzkumného šetření

Pro zjištění potřebných informací a dosažení cíle výzkumného šetření kvalitativní povahy, byla použita metoda polostrukturovaného rozhovoru. V rámci šetření byly realizovány

rozhovory s pěti studenty, dále s pěti matkami studentů a rozhovory se třemi pedagogy studentů. Zvoleny byly polostrukturované rozhovory, které se dle Hendla (2005, s. 164) vyznačují definovaným účelem, určitou osnovou a velkou pružností celého procesu získávání informací od respondentů. Polostrukturované rozhovory byly zvoleny proto, že umožňují respondentům využít prostor k vyjádření se k tématům, která jim samotným připadají důležitá, a také proto, že se během rozhovorů mohou objevit témata, která by při strukturovaném rozhovoru mohla zůstat nevyčtena. Rozhovor se studenty se skládal z 22 předem připravených otázek, rozhovor s rodiči studentů obsahoval 18 otázek a rozhovor s pedagogy obsahoval 15 otázek. Struktura rozhovorů pro jednotlivé skupiny respondentů je uvedena v přílohách B, C a D. Při přípravě i vlastním provedení rozhovorů byl kladen důraz na dodržování zásad vedení interview (Hendl, 2005, s. 172). Při tvorbě a pokládání otázek studentům s autismem bylo zejména dbáno na to, aby otázky byly srozumitelné a jasné. Jednotlivým skupinám respondentů byly pokládány stejné základní otázky, protože v další části práce jsou odpovědi jednotlivých skupin respondentů porovnávány a analyzovány. Otázky v rozhovorech vycházejí z výzkumných otázek. Rozhovory začínají otázkami, které zjišťují základní údaje o respondentovi. Další otázky se soustředí na aktuální informace a zkušenosti respondenta v oblasti volného času, roli rodiny a organizací pořádaných volnočasové aktivity pro klienty s postižením. V poslední části rozhovorů je zjišťována spokojenost studentů s jejich volným časem.

3.3 Charakteristika respondentů

Výzkumný soubor tvořily tři skupiny respondentů. V první skupině byli mladí lidé s autismem studující praktickou školu, druhou skupinou tvořili rodiče těchto studentů a třetí skupinou byli pedagogové, kteří studenty učí. Celkem bylo osloveno třináct respondentů.

První skupina: studenti (pět respondentů)

Mladí lidé, kteří byli osloveni jako respondenti, jsou studenty jedné praktické školy v Praze. Studenti si v rámci studia na této škole během dvou let doplňují a rozšiřují své vzdělání. Zároveň se připravují na budoucí zaměstnání prostřednictvím odborných praxí. Studenti do této školy přišli po ukončení základní docházky buď ve speciální škole nebo v běžné škole, ve které byli integrováni. Jde o mladé lidi ve věku od 16 do 22 let. Čtyři zkoumaní jsou

chlapani a jedno dčvce. Vřichni studenti mají diagnostikovaný dčtský autismus. Vřichni respondenti ťijí v Praze nebo v blízkém okolí, v domácnosti se svými rodiči a sourozenci. Dva respondenti jsou z rozvedené rodiny a ťijí se svou matkou. Vřichni respondenti mají sourozence. Čtyři z pěti studentů ťijí se svými sourozenci ve společné domácnosti. Jeden student má dva starři sourozence (bratra a sestru), kteří mají již své rodiny. Jeden ze studentů má mladři sestru, dva studenti mají mladřiho bratra. Jedna studentka má dvě mladři sestry.

Tabulka č. 1

Student	Pohlaví	Věk	Místo bydliřtě	S kým bydlí	Sourozenci
A	M	22	Dobřichovice u Prahy	matka a sestra	mladři sestra (18 let)
B	M	17	Praha	matka a bratr	mladři bratr (12 let)
C	M	18	Praha	rodiče	starři sestra (27), starři bratr (29)
D	M	18	Praha	rodiče, bratr	mladři bratr (15 let)
E	ť	19	Praha	rodiče, sestry	2 mladři sestry (14 a 9 let)

Druhá skupina: rodiče studentů (pět respondentů)

Jednalo se vždy o rodiče příslušného studenta. Rozhovory se uskutečnily s matkami studentů. Čtyři respondentky bydlí v Praze, jedna 20 km od Prahy v obci Dobřichovice. Dvě matky mají ukončené vysokořkolské vzdělání a tři absolvovaly střední řkolu. Dvě řeny jsou rozvedené a mají nové partnery. Čtyři respondentky jsou zaměstnány, pracují v Praze. Jedna respondentka je v domácnosti. Řeny jsou ve věku od 44 do 49 let.

Doplňkový soubor: pedagogové (tři respondenti)

V rámci řetření byl proveden rozhovor se třemi pedagogy, kteří studenty vyučují. Jedná se o dvě řeny se speciálně pedagogickým vzděláním (60 a 54 let). Třetí respondentkou je učitelka odborného výcviku, které je 28 let a vystudovala sociální pedagogiku. Se studenty pracují každý všední den několik hodin v rámci jednotlivých předmětů a odborných praxí a mají s nimi vřelé vztahy, což dokazuje mimo jiné i jejich zájem o volnočasové aktivity studentů.

3.4 Analýza výsledků

VO1: Jakým způsobem tráví studenti s autismem svůj volný čas?

Tuto výzkumnou otázku sytily otázky z rozhovorů se studenty (otázky č. 7, 9 a 17, doplňkově poté otázky č. 5, 6, 20, 21, 22), s jejich rodiči (otázka č. 5 a doplňkově otázky č. 6, 7, 8 a 18) a s pedagogy, kteří studenty v současné době vyučují (otázka č. 3 a doplňkově otázky č. 4, 5, 6, 7 a 15).

V úvodní části rozhovoru se studenty bylo zjišťováno, jak respondenti vnímají pojem volný čas a co pro ně volný čas představuje. Studenti odpovídali vesměs totožně, když volný čas charakterizovali jako čas, který netráví ve škole nebo na praxi, čas kdy mají volno od povinností. Dva respondenti zdůraznili, že volný čas je pro ně prostorem vlastní seberealizace, časem, kdy se mohou věnovat aktivitám, které si sami určí a dělají je rádi. Jako opak volného času shodně všech pět respondentů uvedlo čas, kdy jsou ve škole. Dva respondenti také uvedli, že jde o dobu, kdy jsou na praxi. Jeden z respondentů odpověděl, že volný čas také není ten, který stráví domácími pracemi. Z odpovědí je zřejmé, že tito studenti dokáží určit rozdíl mezi časem volným a časem pracovním (nebo školním) a dokáží svůj volný čas vymežit, jak pozitivně: „*Čas, kdy si mohu dělat svoje věci.*“, tak negativně: „*Čas, kdy nechodím do školy a na praxi.*“

Dále studenti jmenovali aktivity, kterým se ve svém volném čase věnují. Respondenti se v některých aktivitách shodli. Jednalo se například o poslech hudby (rozličné žánry - např. folk a country, populární hudba, hudba z českých muzikálů), odpočinek, sledování televize a práce s počítačem. Odpočinek jako významnou složku volného času zmiňovali nejen studenti, ale také jejich rodiče a pedagogové. Odpočinek charakterizovali buď jako tzv. „*nicnedělání*“, kdy studenti např. jen tak leží v posteli či na gauči a relaxují. Někteří studenti také odpovídali tak, že si odpočinou např. při sledování televize, poslechu hudby a při sportu. Tři z pěti studentů u této otázky uvedli, že odpočívají každý den po škole, protože po příchodu domů se cítí unavení. Relaxace a odpočinek jsou tedy dle odpovědí velmi důležitou součástí jejich volného času. Volný čas zde plní funkci regenerační.

Televizi sledují všichni respondenti z kategorie studentů. Liší se ovšem obsah, který sledují. Tři studenti uvedli, že nejčastěji se v televizi dívají na české seriály a zahraniční detektivní seriály. Dva studenti mají v oblíbenosti zpravodajství a vědomostní soutěže (např. AZ kvíz). Na počítači studenti vyhledávají hudební videa, filmy a hry. Aktivity na počítači uvedli čtyři

z pěti respondentů. Pedagogové v souvislosti s televizí a počítačem upozornili na riziko jejich nadměrného sledování a nevhodnost sledovaného obsahu.

Další oblíbenou volnočasovou aktivitou studentů je sport: čtyři z pěti studentů se ve svém volném čase věnují nějakému sportu. Tři studenti navštěvují pravidelně každý týden kroužek plavání, tři studenti také jezdí rádi na kole. Dále se sportovní aktivity různí (lyžování, tenis, bowling, golf, běhání, vyjížďky na koni, fotbal). Sportovním aktivitám se věnují studenti většinou se svými rodinami.

V oblasti kulturních aktivit uvádí studenti návštěvy kin, divadel a koncertů. Do kina a divadla chodí studenti nejčastěji na komedie. Doprovod jim dělají zpravidla rodiče. Dva studenti někdy navštěvují kino s dalšími vrstevníky. Dva respondenti se učí hrát na klavír a každý týden docházejí do jisté pražské základní umělecké školy. Četbu uvedl jako náplň svého volného času jen jeden ze studentů. V knihách i na internetu si vyhledává informace z oblasti historie a politiky. Další respondent má rád encyklopedie a knihy s obrázky, které ovšem nečte, jen si je prohlíží. Studenti také často chodí s rodiči a kamarády na výlety a procházky, zejména o víkendech a o prázdninách. Tři studenti odjíždějí téměř každý víkend a na část prázdnin na chatu se svou rodinou, kde tráví čas procházkami a odpočinkem. Všichni respondenti z řad studentů také uvádí, že v létě jezdí s rodinou k moři.

Z rozhovorů se studenty je patrné, že je pro ně důležité trávit část svého volného času o samotě. V této době většinou odpočívají nebo se věnují individuálním aktivitám. Dva respondenti uvedli, že tráví svůj volný čas nejraději sami: „*Mám svou práci a potřebuji na ni klid. Proto jsem raději někdy sám.*“ Další tři studenti tráví rádi čas také s druhými lidmi, říkají, že mají rádi společnost a kamarády. Pokud tito studenti tráví volný čas s jinými lidmi, jde většinou o členy jejich rodiny. Nejčastěji tráví čas s rodiči a prarodiči, ale často se věnují aktivitám také se sourozenci. Více k tomuto tématu je uvedeno ve druhé výzkumné otázce. Co se týče kamarádů a přátel, odpověděli všichni studenti, že kamarády mají. Jednalo se buď o spolužáky z minulé či současné školy a o kolegy z kurzů a kroužků. Svůj volný čas s kamarády tráví dle odpovědí tři z pěti studentů. Mezi aktivity s kamarády patří povídání, procházky, chození na limonádu a návštěvy kina. Rodiče a pedagogové uvádějí, že studenti mají přátele zejména ve škole. S nimi se někdy stýkají i v rámci svého volného času. Nejčastěji společně chodí na procházky, posedět do kavárny nebo do kina.

Zájmy uvedené výše, kterým se studenti s autismem věnují, se příliš neliší od typických

zájmů, které provozují jejich vrstevníci bez postižení. Sport, sledování televize, počítač a kulturní akce jsou náplní volného času většiny mladých lidí. Liší se ovšem role rodiny při trávení volného času, která je u mladých lidí s autismem stále zásadní. Zatímco mladí lidé bez postižení se přirozeně odpoutávají od rodiny a svůj volný čas tráví většinou se svými vrstevníky, mladí lidé s autismem tráví s rodinou dále podstatnou část volného času. Rodina jim totiž dokáže zajistit bezpečné, známé a srozumitelné prostředí a také podporu při vykonávání aktivit, které by bez pomoci nezvládli. S vrstevníky se studenti setkávají v rámci školy, kurzů a kroužků. Někteří z nich tráví svůj volný čas s kamarády i jindy, ale i zde musí pomoci rodina (organizace a příprava akce, doprovod, kontrola).

Kromě běžných volnočasových aktivit, studenti během rozhovoru uvedli také zájmy, které jsou dle mého názoru specifické a neobvyklé. Zajímavé je, že tři respondenti mají zálibu v dopravních prostředcích, věnují se například mávání vlakům a kamionům, zapisování SPZ vozů, vyhledávání železničních tratí na Google Earth a jejich kreslení, vyhledávání obrázků dopravních prostředků na internetu, kreslení automobilů a zjišťování jejich technických parametrů, aj. Jeden z respondentů uvedl jako svou oblíbenou aktivitu běhání po zahradě a skákání na místě. Jeho matka dodala, že syn rád promlouvá sám se sebou a opakuje, co říkají druzí. Jeden z respondentů rád sedává na zahrádce a „pozoruje vítr“. Další respondent si vede abecedně řazené seznamy mužských a ženských jmen z různých zemí.

V oblasti organizovaných aktivit využívají studenti některé zájmové činnosti, které nabízejí některé pražské organizace. V minulosti jeden z respondentů navštěvoval kroužky od organizací „Máme otevřeno?“ a Apla. Občanské sdružení Rytmus realizuje kurz hospodaření s penězi, který navštěvují dva studenti. Další kurz, který tato organizace nabízí, kurz nácviku komunikačních dovedností, navštěvuje jeden ze studentů. Všechny zmíněné aktivity jsou zajišťovány organizacemi, které poskytují služby klientům s postižením. Tři studenti navštěvují jednou týdně kroužek plavání pod záštitou programu Mládež v akci. Tento kroužek navštěvují také mladí lidé bez postižení. Praktická škola, do které studenti chodí, nenabízí žádné pravidelné volnočasové aktivity. V létě 2014 se uskutečnil příměstský tábor, který byl praktickou školou organizován. Táboru se zúčastnili čtyři z pěti studentů. Rodiče jmenují v podstatě tytéž volnočasové aktivity, které uvádí jejich potomci. Také pedagogové mají přehled o tom, co jejich studenti dělají ve volném čase.

U otázky, zda mají studenti dostatek volného času, jen jeden z nich odpověděl záporně.

Volného času by potřeboval více a využil by jej zejména k odpočinku. Ostatní studenti jsou s množstvím svého volného času spokojeni. Matky studentů i pedagogové uvádí, že volného času mají studenti dostatek. Pedagogové upozorňují na riziko, že přemíra volného času by mohla u studentů vést k výběru nevhodných aktivit a nudě. Všichni respondenti z řad studentů jsou spokojeni s tím, jakým způsobem tráví svůj volný čas. Dva studenti ovšem uvádějí, že by jej rádi trávili více se svými vrstevníky. Tři studenti uvádí, že jsou se svým volným časem spokojeni, ale rádi by v budoucnu zkusili i nové aktivity (běhání, fotbal, lezení na stěně). Také rodiče studentů si myslí, že jejich potomci jsou se způsobem trávení svého volného času spokojeni.

Závěr k VO1:

Studenti s autismem, se kterými byl veden rozhovor, mají jasnou představu o tom, co je volný čas. Dokáží rozlišovat mezi volnočasovými aktivitami a školními (pracovními) povinnostmi. Z rozhovorů vyplývá, že studenti mají poměrně široký záběr volnočasových aktivit (sport, kultura, odpočinkové aktivity, seberozvojové aktivity, atd.) Tyto vykonávají buď sami, s rodinou nebo s kamarády, využívají také služeb, které nabízejí organizace zaměřené na klienty s postižením. Žádný ze studentů v současnosti nevyužívá pomoc asistenta při volnočasových aktivitách. Kromě zálib, které jsou velmi podobné těm, kterým se věnují také jejich vrstevníci bez postižení, se ovšem objevují i záliby zvláštní, často vykazující známky monotónnosti, opakování nebo potřeby řádu, které jsou pro autisty specifické (sledování větru, skákání na místě, zapisování jmen podle abecedy, apod.). Jako hlavní funkce svého volného času vnímají studenti funkce regenerační (odpočinek a načerpání nových sil), kompenzační (kompenzace namáhavých činností ve škole a na praxi) a vlastní orientaci v životě (věnují se aktivitám, které si sami vybrali, baví je a naplňují). S kvalitou a kvantitou svého volného času jsou studenti spíše spokojeni. Pouze jeden student uvádí, že má volného času málo. Všichni studenti uvedli, že jsou se způsobem trávení svého volného času spokojeni, někteří ovšem dodali, že by se rádi věnovali určitým aktivitám více, zkusili nové činnosti nebo se více stýkali se svými vrstevníky.

VO2: Jaký je vliv rodiny na trávení volného času studentů s autismem?

Podkladem pro druhou výzkumnou otázku byly otázky z rozhovorů se studenty č. 12 - 15 a doplňkově otázky č. 8, 10 a 11. Dále otázky z rozhovorů s rodiči č. 9 - 12 a doplňkově otázky č. 13 a 17. A nakonec otázky z rozhovorů s pedagogy č. 8 - 10 a doplňkově otázka č. 11.

Všichni studenti, se kterými byly uskutečněny rozhovory, uvedli, že svůj volný čas tráví, mimo jiné, se svými rodinami. Mezi nejčastější aktivity, které vykonávají spolu s rodiči a sourozenci patří procházky, pobyt na chatě, výlety, kulturní aktivity (návštěvy kina, divadla a výstav) a sportovní aktivity (pěší turistika, jízda na kole). Studenti se také často dívají s rodiči na televizi, nejčastěji sledují zpravodajství a různé seriály. Všichni studenti a rodiče v rozhovorech uvádějí, že společný čas tráví často povídáním. Studenti rodičům vyprávějí, co zažili nového ve škole nebo zjišťují informace o tématech, která je zajímají (např. dopravní prostředky, historické události, hudba, apod.). Nejvíce času tráví studenti se svými rodinami během víkendu a o prázdninách. Tento čas tráví tři studenti zejména na chalupě. Zde se spolu s rodiči a sourozenci věnují různým aktivitám spíše relaxačního charakteru, jako jsou procházky, houbaření, koupání, apod. O prázdninách jezdí všichni studenti rádi na zahraniční dovolené k moři. V létě r. 2014 byli u moře se svými rodinami na dovolené všichni studenti. Dva studenti mají rozvedené rodiče, což s sebou přináší určitá specifika i v oblasti trávení volného času. Tito studenti žijí v domácnosti se svými matkami a sourozenci. S otci se věnují volnočasovým aktivitám zejména o víkendech a o prázdninách. Oba studenti vídají své otce zpravidla každý druhý víkend.

Z rodinných příslušníků tráví tři studenti svůj volný čas nejraději s rodiči. Jeden student preferuje trávení volného času se svými sourozenci, další student zase nejraději tráví volný čas ve společnosti svého otce (jde o studenta z rozvedeného manželství). Tři studenti se také pravidelně setkávají se svými prarodiči. Tráví u nich buď volná odpoledne, víkendy nebo prázdniny. Společně se věnují různým aktivitám, nejčastěji jde o sledování televize, návštěvy kina, povídání a procházky. Dva studenti vídají své prarodiče jen o prázdniny a o Vánocích, protože bydlí příliš daleko. Další příbuzné v rozhovorech nezmiňují.

Co se týče organizace volného času čtyři z pěti studentů uvádí, že jim s organizací pomáhají rodiče, zejména matky. Pomáhají jim s časovým naplánováním aktivity, s jejím domluvením, popřípadě je na volnočasovou aktivitu doprovázejí. Pouze jeden student si své volnočasové aktivity organizuje sám. Jeho matka doplňuje, že syn je v tomto velmi samostatný a je pro něj

důležité, že si dokáže volnočasovou aktivitu sám domluvit i naplánovat. Z rozhovorů s pedagogy vyplývá, že považují pomoc rodičů při plánování a uskutečňování volnočasových aktivit za stěžejní. Podle pedagogů není většina studentů schopna být v této oblasti samostatná. Bez pomoci rodiny by svůj volný čas mladí lidé s autismem trávili často pasivně. Někteří studenti trénují zvyšování samostatnosti i v oblasti volného času. Dva studenti se například učí telefonovat a domlouvat si tak různé aktivity samostatně. Tři studenti si vyhledávají na internetu informace ohledně volnočasových aktivit.

Rodiče i pedagogové se shodují v tom, že jsou to rodiče, se kterými studenti tráví nejčastěji svůj volný čas. Pedagogové mají přehled o tom, co studenti s rodiči ve svém volném čase dělají, často si s nimi povídají o zážitcích z víkendu, z prázdnin, apod. Podle vyprávění studentů pedagogové usuzují, že studenti s rodiči tráví svůj čas rádi. I rodiče se shodují v tom, že volný čas strávený s rodinou je pro jejich děti příjemný.

Závěr k VO2:

Pokud studenti tráví čas s jinými lidmi, jsou to nejčastěji členové jejich rodiny. Studenti tráví s rodinami svůj volný čas rádi a to rozličnými aktivitami, zejména rekreačního, kulturního a sportovního charakteru. Rodiče jsou důležitými osobami, které se podílejí na plánování a organizaci volného času svých dětí. Pouze jeden student si organizuje své volnočasové aktivity sám. Ostatním pomáhají rodiče. Dále se však všichni studenti učí být samostatnější, a to i v oblasti volného času. Na základě analýzy odpovědí dotazovaného vzorku lze konstatovat, že účast i podpora rodiny při volnočasových aktivitách je vyšší u studentů s autismem, než u jejich vrstevníků bez postižení.

VO3: Znají a využívají studenti volnočasové aktivity určené pro mladé lidi s autismem?

Tuto výzkumnou otázku sytily otázky z rozhovoru se studenty č. 16 a 19, doplňkově otázky č. 17 a 18, otázky z rozhovoru s rodiči studentů č. 14 - 16 a otázky z rozhovoru s pedagogy č. 12 - 14.

Prostřednictvím rozhovorů bylo zjišťováno, zda studenti a jejich rodiče mají povědomí o nabídce volnočasových aktivit v Praze, které jsou určené pro mladé klienty s autismem. Z rozhovorů vyplynulo, že všichni studenti znají organizaci Rytmus, která spolupracuje s praktickou školou navštěvovanou studenty. Tato organizace zabezpečuje každotýdenní praxe

studentů a mimo jiné také nabízí několik volnočasových aktivit určené pro mladé lidi s mentálním postižením a s autismem. Tři studenti navštěvují jednou týdně kurz zaměřený na hospodaření s penězi. Jeden ze studentů uvádí, že na tomto kurzu se učí „*jak si správně spočítat, kolik mi v obchodě mají vrátit, jak si hlídat peníze, jak moc neutrácet.*“ Dalším kurzem, který nabízí o. s. Rytmus, je kurz komunikačních dovedností, který navštěvuje jeden ze studentů. Podle jeho slov je kurz zaměřený na běžnou komunikaci. „*Zkoušíme si tam různé scénky, třeba v obchodě, nebo na pracovním pohovoru. Zkoušíme, co říkat, co je slušné a co ne.*“ Oba zmíněné kurzy byly studentům nabídnuty na začátku školního roku během jedné z úvodních hodin ve škole. Rodiče i pedagogové zmiňují užitečnost těchto kurzů a uplatnitelnost získaných zkušeností v běžném životě. Studenti se také při těchto kurzech setkávají se svými vrstevníky, což je dalším přínosem těchto aktivit. Dva studenti dále uvádějí sdružení Fosa, o kterém vědí, že nabízí kurz tréninku samostatného cestování. Zatím jej nenavštěvují, ale mají to v plánu v příštím školním roce. Jiné organizace studenti neznají. Rodiče znají více organizací, kromě výše zmiňovaných uvádí dále Studio Oáza a sdružení APLA. Jejich služby ovšem nevyužívají, protože o konkrétní nabízené aktivity nemají studenti zájem a svůj volný čas vyplňují jinými činnostmi.

Na otázku, zda nějakou službu volnočasového charakteru pro mladé lidi s autismem respondenti postrádají, studenti odpověděli, že nepostrádají. Tři z rodičů by ovšem uvítali obecně širší nabídku kroužků a kurzů. Zmiňovali například odborně vedené sportovní kroužky fotbalu a organizované turistické výlety.

Pokud jde o informace o kurzech a kroužcích, studenti je získávají buď přímo od pracovníků konkrétní organizace (Rytmus, o.s.) nebo od pracovníků školy (nabídka kroužků na nástěnce, ústní nabídka). Dva studenti si někdy vyhledávají tyto informace na internetu. Rodiče získávají informace o volnočasových aktivitách pro klienty s autismem buď z internetu, ze školy nebo od samotných organizací. Pedagogové uvádějí, že pokud naleznou zajímavou nabídku volnočasových aktivit určených nebo vhodných pro mladé lidi s autismem, informují o ní své studenty.

Závěr k VO3:

Studenti znají jen dvě organizace nabízející volnočasové aktivity mladým lidem s autismem. Jmenovali zejména organizaci Rytmus, protože s ní spolupracují i v rámci svých školních

praxí a tři studenti navštěvují její volnočasové aktivity. Dále uváděli organizaci Fosa, jejíž služby ovšem v současné době žádný ze studentů nevyužívá. Z rozhovorů vyplývá, že studenti příliš nenavštěvují kroužky a kurzy organizací, které své služby nabízejí klientům s autismem. Studenti svůj volný čas naplňují spíše jinými aktivitami. Rodiče mají širší povědomí o existujících službách pro klienty s autismem v oblasti volného času, ale upozorňují, že jejich děti nemají o tyto služby příliš zájem, protože svůj volný čas tráví jiným způsobem. Nabídka volnočasových aktivit pro mladé lidi s autismem je podle studentů dobrá, žádná aktivita jim nechybí. Rodiče zmiňují absenci odborně vedených sportovních kroužků a turistických kroužků. Pedagogové se shodují, že nabídka ze strany těchto organizací není příliš bohatá a uvítali by její rozšíření. Nízký zájem ze strany studentů spatřují rodiče a pedagogové ve faktu, že studenti tráví svůj volný čas jinými aktivitami a nabízené aktivity od organizací pro ně nejsou příliš atraktivní.

ZÁVĚR

Tématem této bakalářské práce byl způsob trávení volného času studentů s autismem a role, kterou v této oblasti hraje rodina. Volný čas představuje významnou součást lidského života, prostor pro realizaci, formování osobnosti a celkový rozvoj. Volný čas mladých lidí s autismem je v mnoha ohledech specifický a je třeba k němu takto přistupovat.

První část práce se zabývala teoretickými informacemi o autismu, jeho definicí, klasifikací, příčinami vzniku, výskytem, projevy a diagnostikou. Informace tohoto charakteru jsou podstatné pro lepší pochopení chování a potřeb lidí s autismem. Lidé s touto poruchou jsou součástí naší společnosti, proto je potřeba je podporovat, poznávat a lépe jim porozumět. Potřeba porozumění není žádoucí jen u lidí, kteří se s autisty bezprostředně stýkají v rodině, ve škole nebo při volnočasových aktivitách, ale v celé společnosti. Prostřednictvím informovanosti a poznávání lze dále pracovat na rozvoji služeb a vytváření podmínek pro důstojný a plnohodnotný život lidí s autismem.

Ve druhé části práce je pozornost zaměřena na tematiku volného času. Je zde vymezen volný čas, jeho funkce, volnočasové aktivity, role vrstevníků a rodiny, způsob trávení volného času mladých lidí a mladých lidí s autismem. Prostřednictvím zájmů se mohou lidé realizovat, rozvíjet i relaxovat. Je zřejmé, že volný čas je důležitou součástí života i pro mladé lidi s autismem. V mnoha aspektech tráví studenti s autismem svůj volný čas podobně jako jejich vrstevníci bez postižení. V některých aspektech se ovšem liší. Lidé s autismem se ve svém volném čase někdy věnují nestandardním aktivitám nebo k běžným aktivitám přistupují neobvykle. Dále je podstatná role rodiny v oblasti volného času. Ta se u mladých lidí bez postižení dostává do pozadí. Ovšem studenti s autismem jsou stále v mnoha ohledech na svých rodičích závislí a potřebují jejich pomoc s organizací, plánováním i samotným trávením volného času. Míra této pomoci je však individuální.

Výzkumná část práce obsahuje informace z polostrukturovaných rozhovorů, které byly uskutečněny se třinácti respondenty, a to se studenty praktické školy, s jejich matkami a s pedagogy. V této části práce byly stanoveny výzkumné cíle a výzkumné otázky. Hlavním výzkumným cílem bylo charakterizovat volný čas mladých lidí s autismem. Dílčími cíli bylo zjistit, jakým způsobem tráví dotazovaní studenti svůj volný čas, jak se na jejich volném čase podílí jejich rodina a zda studenti znají a využívají nabídky volnočasových aktivit určené pro

klienty s postižením v Praze. Domnívám se, že prostřednictvím analýzy rozhovorů byly cíle výzkumného šetření splněny.

Z rozhovorů vyplývá, že studenti dokáží definovat, co pro ně představuje volný čas a vymezit, co volný čas není. Volný čas je pro studenty časem, kdy „*mají volno a mohou si dělat své věci*“. Volný čas naopak není, když chodí do školy či na praxi. Funkce, které pro studenty volný čas plní, jsou zejména funkce relaxační, kompenzační a vlastní orientace v životě. Záliby studentů jsou pestré a v mnohém podobné jejich vrstevníkům bez postižení. Objevují se ovšem i aktivity zvláštní, které jsou typické pro autistické chování (stereotypní aktivity, aktivity vyžadující řád, apod.). S kvalitou trávení svého volného času jsou studenti většinou spokojeni, stejně jako s množstvím volného času. Volný čas tráví buď o samotě, s rodinou nebo s kamarády.

Rodina hraje velmi důležitou úlohu ve volném čase studentů. S rodinou tráví studenti svůj volný čas o odpoledních a večerech, o víkendech i o prázdninách. Z rozhovorů vyplývá, že nejčastěji se studenti s rodinou věnují volnočasovým aktivitám sportovního a kulturního charakteru. Jsou to zejména rodiče, se kterými studenti tráví volný čas a kteří je podporují při výběru i realizaci volnočasových aktivit. Rodiče se také významně podílejí na plánování a organizaci volného času svých dětí, které nejsou většinou schopné si svůj čas zorganizovat a naplánovat zcela samostatně. Rodiče se zároveň snaží dávat svým potomkům prostor pro rozvoj samostatnosti v oblasti volného času. Podporují jejich zájmy, rozvíjení vztahů s vrstevníky a získávání nových zážitků a přátel. Akceptují také potřebu občasně samoty studentů, času, kdy se věnují sami sobě a svým individuálním zálibám. Kromě rodičů jsou to často také sourozenci a prarodiče, se kterými mladí lidé tráví svůj volný čas. Z rozhovorů je zřejmé, že studenti tráví s rodinou svůj volný čas rádi.

Pražské organizace, které poskytují služby v oblasti volného času pro klienty s autismem, nenabízejí dle informací z rozhovorů dostatek aktivit, které by studenti chtěli využívat a využívají. Studenti znají pouze dvě z těchto organizací a využívají služby jen jedné z nich. Rodiče mají větší přehled o existujících organizacích a jejich službách, ale domnívají se, že často nejsou pro jejich potomky vhodné nebo atraktivní. Rodiče i pedagogové se shodují, že nabídka by mohla být širší a více reagovat na přání a potřeby mladých lidí s autismem.

Z práce vyplývá, že role rodiny ve volnočasových aktivitách mladých lidí s autismem je velmi podstatná. Dle mého názoru je tedy žádoucí v praxi volného času studentů s autismem

spolupracovat také s rodiči a využívat jejich zkušenosti a fakt, že jsou těmi, kteří znají své děti nejlépe. Spolupráce studentů, rodiny a volnočasového zařízení může pomoci zajistit dobrý výběr i průběh volnočasové aktivity. Dále považuji za důležité, aby nabídka volnočasových aktivit pro klienty s postižením více reagovala na jejich přání a zájmy. I v tomto případě by mohla pomoci komunikace na toto téma mezi organizací, mladými lidmi a jejich rodiči.

Během psaní této práce jsem měla možnost více proniknout do tematiky autismu a získat nové teoretické i praktické informace, které jistě v budoucnu využiji při svých pracovních aktivitách. Prostřednictvím rozhovorů jsem se mohla opět přesvědčit o tom, jak zajímaví jsou lidé s PAS a jak pečující a aktivní jsou jejich rodiče. Také jsem se ujistila, že volný čas je velmi důležitou součástí života pro tyto studenty a poskytuje jim možnosti seberozvoje i rozvoje vztahů s ostatními lidmi.

POUŽITÉ PRAMENY

APLA. In: *APLA: Co je APLA?* [online]. [cit. 2015-02-04]. Dostupné z: <http://www.apla.cz/co-je-apla/obsah/o-apla/co-je-apla>

BÍLÁ KNIHA. In: BÍLÁ KNIHA MŠMT ČR [online]. [cit. 2015-02-04]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/bila-kniha-narodni-program-rozvoje-vzdelavani-v-ceske-republice-formuje-vladni-strategii-v-oblasti-vzdelavani-strategie-odrazi-celospolecenske-zajmy-a-dava-konkretni-podnety-k-praci-skol>

ČADILOVÁ, V., JŮN, H., THOROVÁ K. *Agrese u lidí s mentální retardací a s autismem*. 1.vyd. Portál, 2007, 232 s. ISBN 978-80-7367-319-2

ČIHOVSKÝ, J. *K vývoji názorů na volný čas (od Aristotela k Dumazedierovi)*. In: Volný čas a jeho současné problémy: Sborník příspěvků přednesených na vědeckém symposiu v Olomouci, ve dnech 20. a 21. května 2002. Olomouc: Hanex Olomouc pro Fakultu tělesné kultury, 2002, s. 9 – 17. ISBN 80-85783-37-1

FOSA. In: *FOSA: Podpora samostatnosti OSA* [online]. [cit. 2015-02-04]. Dostupné z: <http://www.fosaops.org/podpora-samostatnosti-osa>

GILLBERG, CH., PEETERS, T. *Autismus – zdravotní a výchovné aspekty: výchova a vzdělávání dětí s autismem*. 1.vyd. Praha: Portál, 1998, 122 s. ISBN 80-7178-201-7

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum : základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, 408 s. ISBN 80-7367-040-2

HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. 1.vyd. Praha: Portál, 2004, 176 s. ISBN 80-7178-927-5

HRDLIČKA, M., KOMÁREK, V. *Dětský autismus*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, 206 s. ISBN 80-7178-813-9

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*, 1.vyd. Praha: Portál, 2008, 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3

- KRAUS B., POLÁČKOVÁ, V. a kol. *Člověk, prostředí a výchova*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 4. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006, 368 s. ISBN 80-247-1284-9
- MÁME OTEVŘENO?. *Výroční zpráva*. Praha, 2007
- NOVOTNÁ, V. *Děti s autizmem a speciálně pedagogická péče o ně*. 1. vyd. Praha: Parta, 1998, 30 s. ISBN 80-85989-48-4
- PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002, 221 s. ISBN 80-7178-711-6
- PRŮCHA, J. a kol. *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál, 2003, 322 s. ISBN 80-7178-772-8
- RICHMAN, S. *Výchova dětí s autizmem : aplikovaná behaviorální analýza*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006, 128 s. ISBN 80-7367-102-6
- RYTMUS. In: *Rytmus: Co děláme?* [online]. [cit. 2015-02-04]. Dostupné z: http://www.rytmus.org/co_delame
- ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 1.vyd. Praha: Portál, 2004, 432 s. ISBN 80-7038-078-0
- SINGLY, de, F. *Sociologie současné rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, 128 s. ISBN 80-7178-249-1
- STUDIO OÁZA. In: *Studio Oáza: Kdo jsme* [online]. [cit. 2014-09-02]. Dostupné z: <http://www.studio-oaza.org/kdo-jsme>

ŠTURSOVÁ, T.; BOCAN, M. *Aktuální problémy mladé generace ČR : závěrečná zpráva* [online]. Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. 23.10.2006, [cit. 2015-02-02]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1174039212.pdf>

THOROVÁ, K. *Poruchy autistického spektra*. 1. vyd. Praha : Portál, 2006, 456 s. ISBN 80-7367-091-7

THOROVÁ, K. *Poruchy autistického spektra*. Praha: APLA, 2008, 59 s. (Informační příručka)

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5. vyd. Praha: Portál, 2012., 872 s. ISBN 978-80-262-0225-7

VOCILKA, M. *Výchova a vzdělávání autistických dětí*. 1 vyd. Praha: Septima, 1994, 72 s. ISBN 80-85801-33-7

VOLKMAR F. R., REICHOW B., McPARTLAND, J. C. *Adolescents and Adults with Autism Spectrum Disorders*. 1st ed. New York: Springer, 2014, 337 s. ISBN 978-1-4939-0505-8

ZEMANOVÁ, L. *Volný čas osob s autismem*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2010, 96 s. Diplomová práce

DALŠÍ OBDORNÉ ZDROJE

BAUMAN, P., ČECH T., KAPLÁNEK M., SVOBODOVÁ, Z. *Volný čas a jeho různá pojetí v minulosti a v současnosti*. In Kaplánek, M. (ed.). *Čas volnosti - čas výchovy. Pedagogické úvahy o volném čase*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012, s.15-56, 42 s. ISBN 978-80-262-0450-3

HÁJEK, B.,HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, 240 s. ISBN 978-80-7367-473-1

JELÍNKOVÁ, M. *Vzdělávání a výchova dětí s autismem*. 1.vyd. Praha : Univerzita Karlova, 2001, 103 s. ISBN 80-7290-042-0

MAKOVCOVÁ, J. *Maminko, nezpívej*. 1. vyd. Blansko : Miloš Palatka – Almi, 2009, 112 s. ISBN 978-80-904344-1-7

NESNÍDALOVÁ, R. *Extrémní osamělost*. 2. vyd. Praha: Portál, 1994, 163 s. ISBN 80-7178-024-3

NĚMEC, J. a kol. *Kapitola ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. 1. vyd. Brno: Paido, 2002, 119 s. ISBN 80-7315-012-3

VÁŽANSKÝ, M. *Volný čas a pedagogika zážitku*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1992, 64 s. ISBN 80-210-0428-2

VERMEULEN, P. *Autistické myšlení*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2006, 132 s. ISBN 80-247-1600-3

WILLIAMS, D. *Nikdo nikde*, 1. vyd. Praha: Portál, 2009, 232 s. ISBN 978-80-7367-600-1

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A	Seznam použitých zkratk
Příloha B	Vzor rozhovoru se studenty
Příloha C	Vzor rozhovoru s rodiči
Příloha D	Vzor rozhovoru s pedagogy
Příloha E	Rozhovor se studentem
Příloha F	Fotografie - příměstský tábor (2014)

PŘÍLOHA A

Seznam použitých zkratk

AAPEP	Adolescent and Adult Psychoeducational Profile (Psychoedukační profil pro dospívající a dospělé)
ADI-R	Autism Diagnostic Interview - Revised (Rozhovor pro diagnostiku autismu - přepracovaná verze)
ADOS	Autism Diagnostic Observation Schedule (Pozorovací schéma pro diagnostiku autismu)
APLA	Asociace pomáhající lidem s autismem
CARS	Childhood Autism Rating Scale (Škála dětského autistického chování)
DACH	Dětské autistické chování
MKN-10	Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů, 10. revize
PAS	Poruchy autistického spektra
PEP	Psychoeducational Profile (Psychoedukační profil)
TP	Těžké postižení
YMCA	Young Men's Christian Association (Křesťanské sdružení mladých lidí)
ZTP	Zvlášť těžké postižení
ZTP/P	Zvlášť těžké postižení / průvodce

PŘÍLOHA B

Vzor rozhovoru se studenty

1. Kolik je ti let?
2. Kde bydlíš?
3. S kým bydlíš?
4. Jakou navštěvuješ školu?
5. Co se ti vybaví, když se řekne volný čas?
6. Co naopak není volný čas?
7. Jak trávíš svůj volný čas?
8. S kým trávíš svůj volný čas?
9. Jak trávíš svůj volný čas o víkendu a o prázdninách?
10. Vybíráš si své volnočasové aktivity sám, nebo ti někdo pomáhá?
11. Pomáhá ti někdo s organizací tvého volného času, nebo si jej organizuješ sám?
12. Trávíš svůj volný čas s rodinou?
13. Se kterými členy rodiny trávíš svůj čas nejčastěji?
14. Jakým aktivitám se s rodinou věnuješ?
15. Trávíš svůj volný čas rád s rodinou?
16. Znáš nějaké organizace, které v Praze nabízejí kroužky a kurzy?
17. Navštěvuješ nějaké kroužky nebo kurzy?
18. Navštěvuješ nějaké kulturní nebo sportovní akce? Jaké ?
19. Nabízí škola, do které chodíš nějaké kroužky nebo kurzy?
20. Máš dostatek volného času?
21. Jsi spokojený s tím, jak trávíš volný čas?
22. Chtěl bys ve svém volném čase něco změnit nebo zkusit dělat něco jiného?

PŘÍLOHA C

Vzor rozhovoru s rodiči

1. Kolik je vám let?
2. Kde bydlíte?
3. S kým bydlíte?
4. Jaké je vaše povolání?
5. Jak tráví vaše dítě svůj volný čas?
6. Co vašemu dítěti přináší jeho volný čas?
7. Myslíte si, že má vaše dítě dostatek volného času?
8. Myslíte si, že vaše dítě tráví svůj volný čas smysluplně?
9. Tráví vaše rodina volný čas společně?
10. Jakým činnostem se věnujete, když trávíte volný čas společně?
11. Kdo z rodiny tráví nejvíce volného času s vaším dítětem?
12. Myslíte si, že vaše dítě tráví rádo čas ve společnosti rodiny?
13. Jak se podílí vaše rodina na plánování a organizaci volného času vašeho dítěte?
14. Využívá vaše dítě služby volnočasových institucí - kroužky, kurzy apod.?
15. Jaké organizace pořádají volnočasových aktivity, které navštěvuje vaše dítě?
16. Navštěvuje vaše dítě nějakou volnočasovou aktivitu, kterou pořádá některá organizace zaměřená na klienty s autismem?
17. Myslíte si, že je v Praze dostatečná nabídka volnočasových aktivit pro mladé lidi s autismem?
18. Myslíte si, že je vaše dítě spokojeno s tím, jakým způsobem tráví volný čas?

PŘÍLOHA D

Vzor rozhovoru s pedagogy

1. Kolik je vám let?
2. Jaké máte vzdělání?
3. Jak tráví vaši studenti s autismem svůj volný čas?
4. Co myslíte, že studentům přináší jejich volný čas?
5. Myslíte si, že mají studenti dostatek volného času?
6. Myslíte si, že studenti svůj volný čas tráví smysluplně?
7. S kým tráví studenti svůj volný čas?
8. Tráví studenti svůj volný čas se svými rodinami?
9. Myslíte si, že studenti tráví rádi čas ve společnosti rodiny?
10. Jakým způsobem tráví studenti volný čas se svými rodinami?
11. Podílí se rodiče na plánování a organizaci volného času studentů?
12. Využívají studenti služby volnočasových institucí - kroužky, kurzy, apod.?
13. Navštěvují studenti nějakou volnočasovou aktivitu, kterou pořádá některá organizace zaměřená na klienty s postižením a s autismem?
14. Myslíte si, že je v Praze dostatečná nabídka volnočasových aktivit pro mladé lidi s autismem?
15. Myslíte si, že jsou studenti spokojeni s tím, jakým způsobem tráví volný čas?

PŘÍLOHA E

Rozhovor se studentem

STUDENT A

10. února 2015

délka rozhovoru: 30 min

Kolik je ti let?

Tenhle rok mi bylo 22.

Kde a s kým bydlíš?

Bydlím u Prahy, v Dobřichovicích, s mámou a se ségrou.

Do jaké chodíš školy?

Do praktické školy v Praze, jsem teď ve druhém ročníku.

Co se ti vybaví, když se řekne volný čas?

Věci, co dělám rád. V sobotu nebo o prázdninách.

A co třeba čas po škole?

To odpočívám.

A je to také volný čas?

Jo.

Co není volný čas?

Když jsem ve škole nebo na praxi.

Jak trávíš svůj volný čas?

Hraju bowling s tátou, někdy jdu taky s kamarády, s Terezou. Mám svoje koule, to mi koupil táta. Taky mám rád tenis, to hraju s tátou, občas si zapinkáme v Kácově. Tam je Sporthotel, tam jezdíme v létě na dovolenou s tátou a dalšíma lidma. Jezdíme tam každé rok. Máváme tam tyrákům, tam na dálnici na mostě. Chodím plavat a hraju na piáno. Hraju taky golf. To jenom v Kácově, v Praze ne. Prohlížím si fotky, poslouchám hudbu, chodím ven s holkama. Taky si povídám s mámou nebo s tátou o hudbě a o kamionech.

S kým trávíš svůj volný čas?

Když má táta čas tak s tátou, ale to je spíš o víkendu. Pak hodně s mámou. Se ségrou si povídám. Taky chodím s Janičkou na limonádu. Janička je spolužačka.

Jak trávíš čas, když přijdeš ze školy?

Odpočívám. Lehnu si a odpočívám, jsem unavenější ze školy. Při tom si prohlížím fotky. Mám fotky vlaků, letadel a taky lidí, který mám rád...a hereček. Poslouchám hudbu, hlavně cizí nový

písničky. Na počítači si někdy poslouchám nebo si hledám obrázky vlaků a kamionů. Hraju taky na piáno. Mám harmoniku, tu mi dala máma k Vánocům loni, ale to jsem na ni hrál asi dvakrát. To mi nejde. Na piánu si pouštím různé zvuky.

Chodíš na nějaký kroužek nebo kurz po škole?

Ne, jsem unavený, tak už nikam nechodím, odpočívám. Ve škole je to unavující. Ale vlastně chodím plavat s Janičkou. Ve středu. Pak odpočívám. Koukám večer na televizi, na Kobru a na Ordinaci, tam jsou ty hezké herečky.

Znáš nějakou organizaci, které nabízí kroužky a kurzy?

Jo, Rytmus, tam jsem chodil chvíli na kurz počítačů, ale byl jsem unavený. Potom taky Fosa, tam budu chodit trénovat cestování. Ale až příští rok.

A jak trávíš čas o víkendu?

O víkendu mávám vlakům. Chodím se na ně koukat s mámou. Jezdíme na kole do Řevnic nebo když prší, jezdíme autem. Tam u nádraží chodíme mávat. Někdy chodím k babičce a dědovi. Tam koukám na televizi. Když jsem s tátou tak jdeme na bowling, táta to mě pozve. Jezdíme na Zličín a hrajeme vždycky dvě hodiny. Zlepšuju se, minule jsem měl přes 200 bodů. Pak taky hodně ležím, protože jsem unavený.

Co děláš o prázdninách?

Jezdím na výlety s mámou, nebo k moři. V létě jsem byl na Kypru s mámou a se ségrou. Taky s tátou jezdím na výlety. Byl jsem potom v srpnu na příměstském táboře od naší školy. Tam jsme taky dělali výlety, byli jsme na pizze, na bowlingu. Jinak hodně odpočívám. Jo a v zimě, když jsou prázdniny tak lyžuju, to jezdím vždycky s tátou. Jezdím už dobře, mám učitelku, která mě to učí. Jsme tam vždycky týden.

Vybíráš co budeš dělat ve volném čase sám, nebo ti někdo pomáhá?

Sám. Nebo máma něco navrhne, nebo táta. Nebo se domluvíme s Janičkou, že půdeme na tu limonádu. Tam nás doprovází mamka. Sedí jinde, takže jsme sami. Pak mě odveze domů. Když chci do kina, tak to řeknu, když má máma čas, tak jdeme. Nebo máma říkala, že bych mohl dělat nějaký sport a já jsem si vybral plavání, tak chodím každý týden plavat ve středu.

Jak si plánuješ volný čas? Co budeš dělat, jak tam pojeděš a tak?

Máma to plánuje. Nebo se zeptám, jestli půjdem mávat na vlaky. Taky volám tátovi, jestli půdem hrát bowling, nebo mi zavolá on, když má čas. Nebo si to domluví s mámou. Máma mě tam taky vozí, protože sám zatím nejzdím.

Podnikáš ještě nějaké další věci s rodinou ve svém volném čase?

Jo, jezdíme k moři s mámou. Koukáme nejdřív na obrázky a pak se domluvíme, že jedeme. V létě jsme byli v Řecku. Byla i ségra. S tátou lyžuju. Někdy jen tak koukáme na televizi. I s babičkou a s dědou. Tam chodím někdy po škole a odpočívám. Taky do muzea, kde jsou starý auta.

Trávíš svůj volný čas s rodinou rád?

Jo.

Chodíš na koncerty, do divadla nebo třeba na nějaké sportovní zápasy?

Chodím někdy do divadla s mámou, ale nesmí to bejt moc dlouhý. Taky chodíme na muzikály s mámou nebo s tátou. To mě baví. Na koncerty moc nechodim, bolí mě pak uši. Radši si poslouchám hudbu doma. Na zápasy nechodim, to mě nebaví.

Pamatuješ si, jestli ti ve škole nabízeli nebo nabízejí nějaké kroužky nebo aktivity na volný čas, které bys mohl navštívit?

Nevím. Nabízeli mi jít v létě na tábor. Příměstský. To jsem byl. Bylo to dobrý, protože tam byli kamarádi a byla sranda Ale škola žádný kroužky sama nedělá.

Stačí ti kolik máš volného času, nebo bys ho chtěl víc?

Chtěl bych ho víc.

A proč?

Aby sem měl čas.

Na co čas?

No odpočívát a dělat různý věci. Ve škole je to někdy dlouhý a jsem unavenej.

Je něco, co bys chtěl ve volném čase dělat a neděláš?

Jo. Strojvedoucího.

Myslíš, že je to volný čas nebo práce?

Práce.

A tebe by to bavilo?

Jo. Taky chodim do kina. S mámou tady v Praze. Chodíme na Dobu ledovou, na filmy.

A je tedy něco, co bys ve svém volném čase rád dělal, ale neděláš nebo to dělat nemůžeš?

Ne, nic mě nenapadá. Dělam všechno, co mě baví a jinak nevim. Je to dobrý.

Je ještě něco, co tě napadá k tvému volnému času nebo bys rád ještě něco dodal?

No asi ne.

Tak to je vše, moc děkuji za rozhovor.

Není zač.

PŘÍLOHA F

Příměstský tábor (2014) jako letní volnočasová aktivita studentů s autismem, kterou pořádala praktická škola, do které studenti docházejí.

Obrázek 1: Výlet do Koněpruských jeskyní

Obrázek 2: Bowling